

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
RAHVUSVAHELISE JA EUROOPA ÕIGUSE ÕPPETOOL

Marit Saul

**PIINAMISE JA EBAINIMLIKU KOHTLEMISE KEELD EUROOPA
INIMÕIGUSTE KOHTU JA RIIGIKOHTU PRAKTIKAS. KÜSIMUS
INIMVÄÄRIKUSEST**

Magistritöö

dr. jur. Julia Laffranque

Tartu 2013

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. INIMÕIGUSED JA INIMVÄÄRIKUS	8
1.1 Inimõigused – mõiste ja olemus	8
1.2 Inimväärikus - kas kirjutatud õigus või õiguse üldpõhimõte?	9
1.3 Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld ja inimväärikus	15
2. PIINAMINE JA EBAINIMLIK JA ALANDAV KOHTLEMINE ÕIGUSAKTIDES	17
2.1 Seadusandlus	17
2.2 Kui absoluutne on piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld?	25
2.2.1 Inimväärikuse absoluutsusest	27
2.3 Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld ja vastutus	28
2.4 Kohtupraktika vahekokkuvõte.....	31
3. PIINAMISE JA EBAINIMLIKU KOHTLEMISE ERISTAMINE.....	33
3.1 Piinamine.....	33
3.2 Ebainimlik ja alandav kohtlemine	35
3.2.1 Vaimsed kannatused	37
3.2.2 Kinnipidamistingimused.....	39
3.3 Kohtupraktika vahekokkuvõte.....	42
4. RIIGI KOHUSTUSED SEoses PIINAMISE JA EBAINIMLIKU KOHTLEMISE KEELUGA	44
KOKKUVÕTE	49
SUMMARY	52
KASUTATUD KIRJANDUS	56
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	58
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	59

SISSEJUHATUS

Piinamisel kriminaalkohtupidamise osana on selja taga pikk ajalugu ning mitmeid sajandeid on sellist riigipoolset käitumist aktsepteeritud. Keskaegsed piinamisriistad ei ole kellelegi võõrad ja vaid õudusega võib mõelda, mida võisid tunda inimesed, kelle peal neid rakendati. Tänapäeva ühiskond on läinud teist teed ja sarnane käitumine ei ole enam ei õiguslikult ega moraalselt aktsepteeritav. Märkatava tõuke sellele andsid kaks maailmasõda 20. sajandi algul, mil sõja tagajärjel said kannatada enim tsiviilisikud. 12. augustil 1949 otsustati Genfis üheselt tunnustada reegleid, mis peaksid reguleerima sõjapidamist. Antud reeglistik nägi ette ka sõjavangide inimliku kohtlemise kohustuse ja tsiviilisikute piinamise keelu. Sellest ajast peale on lisaks humanitaarõigusele piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld sätestatud ka paljudes teistes rahvusvahelistes dokumentides. Inimõiguste areng on viinud demokraatlikud riigid selleni, et põhiõiguste ja inimõiguste tagamine on riigi oluliseks kohustuseks oma elanike ees. Muuhulgas on omane, et riik ei rakenda tema territooriumil olevate isikute suhtes piinamist ega ebainimlikku kohtlemist, vaatamata isiku staatusele, soole, rassile jne.

Kuigi piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu kehtestamise vajadus on kõigile arusaadav, tekib ühiskonnas äärmuslike olukordade esinedes taas ja taas kõhklust, kas selline keeld peaks ikka olema absoluutne ja ühetaoline igapähele. Terrorirünnak USA-le 2001. aastal, 2011. aastal Euroopat raputanud traagilised sündmused Utoya saarel, Talibani rünnakud NATO vägede vastu Afganistanis ja palju muud, on tekitanud küsimusi ja kõhklust, kas inimõiguste kaitsega minnaks ehk liiga kaugele, kuna selle eesmärgiks tundub olevat kurjategijate kaitse. Kas tõepoolest ei ole õigustatud terroristide ähvardamine vägivallaga, et päästa tuhandete inimeste elusid? Nendest küsimustest ajendatult on hetkel kindlasti relevantne analüüsida kõrgemate kohtute lahendeid antud küsimuses, kuna kohtulahendite pinnalt võib teha järeldusi ühiskonnas valitsevatest probleemidest ja hinnangutest. Teine vastava diskussiooniga seotud teema on inimväärikus, kuivõrd iga väärkohtlemine kujutab endast ka inimväärikuse rikkumist.

Lähtudes eelnevast on käesoleva töö uurimise alustalaks piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu sisustamine Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) ja Riigikohtu (RK) praktikas 21. sajandi inimõiguslike probleemide valguses. Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu näol ei ole tegemist pelgalt kehalise väärkohtlemise keeluga, vaid hõlmab palju laialdasemaid põhimõtteid ja selle kaitseala määratlus oleneb suures osas ka kohtute hinnangust. Töö eesmärgiks on anda ülevaade piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelust Eestis ja Euroopas

läbi RK ja EIK praktika analüüsi. Uurimisobjektiks on piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu kaitseala ulatus kohtute käsitles. Lisaks käsitleb töö inimväärikuse teemat seotuna piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeluga ja uurib, kas inimväärikus on vaid moraalne ja tunnetuslik küsimus, või on see õiguslikult kaitstav iseseisev põhiõigus. Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld käesoleva töö käsitles leiab analüüsimist aspektist, mis kujutab vertikaalseid suhteid ja ei puuduta horisontaalsetes suhetes aset leidvat väärkohtlemist, kuivõrd sellised rikkumised alluvad karistusõigusele.

Riigikohus on Eesti Vabariigi kohtusüsteemis ette nähtud Eesti Vabariigi põhiseaduses¹ (PS). PS § 149 ütleb, et riigikohus on riigi kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. Riigikohus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus. Seega on riigikohus samaaegselt Eesti kohtusüsteemi kolmandaks ehk viimaseks astmeks ning samuti ka konstitutsioonikohtuks. Lisaks annab kohtute seadus² (§ 26 lg 1) riigikohtule pädevuse vaadata kohtulahendeid läbi ka teistmise ja kohtuvigade parandamise menetluses. Riigikohtu lahendid ei ole Eesti õigussüsteemis õiguse allikaks, kuid kõrgeima kohtuna kujundavad nad Eesti õiguskorda ning aitavad õiguse tõlgendamise kaudu kaasa õigusaktide ühetaolisele kohaldamisele. Ainuke koht, kus on seaduse tasandil välja toodud ka Riigikohtu lahendid kui õiguse allikad, on kriminaalmenetlusõigus³.

Kohtute ülesandeks ei ole mitte ainult tagada Eesti seaduste ja muude õigusaktidega sätestatud õiguste kaitse, vaid ka nende õiguste kaitse, mis on sätestatud välislepingutes ning mille Eesti on ratifitseerinud. Inimõiguste valdkonnas on Euroopas kõige tähtsam leping Eesti suhtes 16. aprillil 1996 jõustunud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (EIÕK, inimõiguste konventsioon).⁴ Riigikohus on juba 2004. aastal oma lahendis rõhutanud, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni näol on tegemist Riigikogu ratifitseeritud välislepinguga, millel on prioriteet Eesti seaduste või muude aktide suhtes.⁵ Sellest tulenevalt on EIÕK Eesti õiguskorra lahutamatu osa ning seal sisalduvate õiguste ja vabaduste tagamine on PS § 14 kohaselt ka kohtuvõimu kohustus. Ratifitseeritud välislepingute ülimuslikkuse õiguslikuks aluseks on PS § 123, mille alusel kohaldatakse vastuolu korral siseriikliku õigusakti ja välislepingu vahel, välislepingu sätteid. PS § 146 teise lause alusel on kohus oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja

¹Eesti Vabariigi Põhiseadus. RT I, 27.04.2011, 2.

²Kohtute seadus. RT I, 29.12.2012, 7.

³Kriminaalmenetluse seadustiku (RT I, 21.12.2012, 10) § 2 p 4.

⁴Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 1996, 11, 34.

⁵RKÜKo 3-1-3-13-03.

seadustega. Põhiseadusega nõutava ja vajaliku õigusselguse määra piiritlemisel saab kohus arvestada ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga.⁶

EIK on loodud inimõiguste konventsiooni alusel, mille järgi on kohtu ülesandeks tagada konventsiooni osaliste poolt endale võetud kohustuste täitmine. Kohtu pädevus ja ülesanded tulenevad konventsioonist ja sellega ka piirduvad.⁷ EIÕK artikkel 19 järgselt tegutseb kohus alaliselt⁸. Isikud saavad esitada kaebusi riigi vastu, mis teeb konventsioonis sisalduvad õigused kohtulikult kaitstavaks. Rahvusvaheline õigus on ajalooliselt olnud riikidevaheline õigus ja üksikindiviide seal subjektidena ei käsitleta, kuid inimõiguste puhul on subjektiks iniviid. EIK poole saavad lisaks üksikisikutele pöörduda ka riigid, st võimalikud on kohtukaasused riik riigi vastu.

Selleks, et tagada kaebuste võimalikult tõhus menetlemine, on konventsiooniga paika pandud kindlad vastuvõtukriteeriumid, et tagada see, et kaebusega pöörduvad kohtu poole tõesti need isikud, kelle õigusi on konventsiooni osaline riik rikkunud ja seda probleemi ei ole suudetud siseriiklike kohtuinstantside läbimisega lahendada. EIÕK artikkel 35 sätestab vastuvõetavuse kriteeriumid, mille alusel teeb kohus otsuse kaebuse vastuvõetavuse osas. Esiteks võib kohus kohtuasja arutada ainult pärast kõigi riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamist, kooskõlas rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidega ning kuue kuu jooksul lõpliku otsuse tegemisest arvates. Teiseks ei võta kohus menetlusse anonüümseid kaebusi või kaebust, mis on sisuliselt sama juba kohtu poolt arutatuga või on juba esitatud arutamiseks muu rahvusvahelise uurimis- või lahendamismenetluse raames ega sisalda uut asjassepuutuvat teavet. Kolmandaks ei võta kohus asja menetlusse ning tunnistab vastuvõetamatuks, kui kaebus ei ole kooskõlas konventsiooni või selle protokollidega, on selgelt põhjendamatu või sellega kuritarvitatakse kaebeõigust või kaebuse esitaja ei ole kandnud märkimisväärset kahju.⁹ Neljandaks jätab kohus läbi vaatamata kaebuse, mida ta peab käesoleva artikli järgi vastuvõetamatuks. Kohus võib seda teha igas menetlusjärgus. Vastuvõetavuse kriteeriumid on kindlalt paika pandud selleks, et vältida kohtu muutumist Eesti kohtusüsteemi suhtes nn neljandaks astmeks, vaid et tõesti tagada nendele isikutele, kelle õigusi on rikutud ja

⁶RKPSJo 3-4-1-16-05.

⁷R.Hanski ja M.Suksi, toimet. Rahvusvahelised inimõigused ja nende kaitse. Sissejuhatav käsiraamat. Turku 2001, lk 239.

⁸Alalisena töötab kohus alates 11. lisaprotokolli jõustumisest 1. novembril 1998. Kohus ise asutati 1959. aastal.

⁹Välja arvatud juhul, kui konventsioonis ja selle protokollides määratletud inimõiguste austamine nõuab kaebuse sisulist läbivaatamist; sellel alusel ei või jätta läbi vaatamata ühtki asja, mida riigisisene kohus ei ole nõuetekohaselt läbi vaadanud.

siseriiklik kohus ei ole mingil põhjusel suutnud kannatanu õigusi kaitsta, õiglane kohtumenetlus.

Töös on kasutatud uurimismeetodina nii kvalitatiivset kui ka kvantitatiivset meetodit. Kohtupraktika analüüsi toetamiseks on käsitlemist leidnud nii õigusaktides sätestatu kui ka kirjanduses leiduvad käsitlused. Välismaisest kirjandusest on kasutatud H.O. Agarwali ja P.Van Dijk-i, G.J.H van Hoof-i inimõiguslaseid teoseid. Eestikeelse kirjanduse juures on kasutatud peamiselt õigusajakirjas Juridica avaldatud artikleid ja R.Hanski ja M.Suksi poolt toimetatud sissejuhatavat käsiraamatut rahvusvahelistesse inimõigustesse. Olulisel kohal on ka 2012. aastal avaldatud põhiseaduse kommentaarid. Uurimisprobleemist tulenevalt on kohtupraktika valikul lähtutud eelkõige pärast 2000. aastat tehtud lahenditest, kuid kasutatud on ka varasemaid lahendeid illustreerimaks neid probleeme, mille suhtes on kohtud jäänud aastate jooksul samale seisukohale.

Riigikohtu praktikas ühtegi piinamise juhtu olnud ei ole, küll aga on riigikohus teinud mitmeid lahendeid seoses ebainimliku ja alandava kohtlemisega, mis enamuses on seotud kinnipeetavate kinnipidamistingimustega. EIK lahendite pagasis on piinamise ja ebainimliku kohtlemise lahendeid märksa enam. Euroopa "murelasteks" antud valdkonnas on Venemaa ja Türgi, kus on perioodi 1959-2011 jooksul leitud vastavalt 31 ja 29 piinamise ning 357 ja 243 ebainimliku kohtlemise juhtumit.¹⁰

Käesolev töö on jaotatud neljaks peatükiks. Esimeses peatükis antakse lühike ülevaade inimõigustest üleüldiselt, jõudes piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeluni, mis kujutab endast ühte inimõigustest. Lisaks antakse esimeses peatükis vastus küsimusele, kas inimväärikuse näol on tegemist kirjapandud õiguse või õiguse üldpõhimõttega ja tuuakse välja seos piinamise ja ebainimliku kohtlemise ning inimväärikuse vahel. Teises peatükiks antakse ülevaade olulisematest siseriiklikest ja rahvusvahelistest õigusallikatest, kus on reguleeritud piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld. Samuti peatutakse küsimusel, kui absoluutne on piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld. Kolmandas peatükis harutatakse kohtupraktika analüüsi kaudu lahti piinamise ja ebainimliku kohtlemise mõisted ja uuritakse, kuidas eristavad kohtud piinamist ja ebainimlikku kohtlemist. Töö lõpetab neljas peatükk, milles analüüsitakse millised kohustused kaasnevad riigile seoses piinamise ja ebainimliku

¹⁰ Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite statistika. Arvutivõrgus:
http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2B783BFF-39C9-455C-B7C7-F821056BF32A/0/TABLEAU_VIOLATIONS_EN_2011.pdf (22.04.2013).

kohtlemise keeluga. Töö teise ja kolmanda alapunkti lõpus on koostatud lühike kokkuvõte käsitletud kohtupraktikast ning loetelu väärkohtlemise juhtudest, mida kohtud on käsitlenud kui piinamist või ebainimlikku kohtlemist, et oleks lihtsam hoomata väärkohtlemise keelu kaitseala ulatust.

1. INIMÕIGUSED JA INIMVÄÄRIKUS

1.1 Inimõigused – mõiste ja olemus

Inimõigustena mõistetakse neid õigusi, mis kuuluvad igale üksikisikule sõltumata õigusaktides sätestatust, pelgalt inimeseks olemise tõttu. Sünnipäraseid põhiõigused ja vabadused eksisteerivad sõltumatult üksiku inimese või inimrühma tahtest, neid ei saa omandada ega omistada inimtegevuse vahendusel. Inimtegevus võib neid küll mitte tunnistada või järgida, kuid inimesel on nad ikkagi olemas.¹¹ Inimõiguseid võib olenevalt uurimissuunast piiritleda mitmel viisil. Kirjanduses eristatakse enamjaolt nelja käsitlust: filosoofiline, sotsioloogiline, poliitiline ja normatiivne¹². Filosoofiline lähenemine inimõigustesse kujutab inimõiguseid kui universaalseid õiguseid, mille iga inimene omandab sünniga. Need õigused on võõrandamatud ja ei olene seadusandja tahtest. Teisest küljest saab rääkida inimõigustest kui kirjapandud õigusest ehk positiivsest õigusest. Antud käsitluse kohaselt võib tuletada, et inimõigused võivad ju olla inimesele küll sünnipäraselt kaasa antud, kuid mis on samuti ka seadustes, konventsioonides ja muudes õigusaktides konkreetselt kirjas. Positiivne õigus omakorda annab nii täpsema regulatsiooni, kui ka tagab vastutuse õiguste rikkumise eest.

M.Borowski räägib inimõigustest kui moraalsest õigusest. Need kehtivad üksnes nende sisulise õiguse tõttu. Kehtimiskriteeriumidena ei mängi mingit rolli tänu positiveerimisele saavutatav institutsionaliseeritus ega sotsiaalne mõjus.¹³ Inimõigused, kui sünnipäraseid õigused on positiivse õiguse legitiimsuse paratamatu tingimus, st inimõigused on positiivse õiguse mõõdupuuks.¹⁴ Ilma inimõigusi järgimata ei saa ükski kirjapandud õigus olla oma sisult legitiimne. Rahvusvahelistes paktides ja konventsioonides positiveeritud inimõiguseid nimetab M.Borowski rahvusvahelisteks põhiõigusteks. Need kujutavad endast katset transformeerida inimõigused positiivsesse õigusesse.¹⁵ Selline mõistete eristamine tagab ka parema arusaamise inimõiguste olemusest, kuivõrd inimõigused on midagi enamat, kui lihtsalt kirjapandud õigused. Samas toob M.Borowski välja veel ühe kitsama määratluse, milleks on rahvuslikud põhiõigused, mis on demokraatlike põhiseadusriikide põhiseadustes positiveeritud individuaalsed õigused. Erinevalt rahvusvahelistest ja supranatsionaalsetest

¹¹ R.Hanski ja M.Suksi, toimet. Rahvusvahelised inimõigused ja nende kaitse. Sissejuhatav käsiraamat. Turku 2001, lk 14.

¹² Samas, lk 23.

¹³ M.Borowski. Ad rem ja ad acta. Põhiõigused ja inimõigused. M.Ernits (tõlk.). - Juridica 2001/1, lk 3.

¹⁴ Ü.Madise jt (toimet.) Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj, 3. vlj. Tallinn: Juura, 2012.

¹⁵ M.Borowski (viide 13), lk 3.

põhiõigustest on neil rahvuslikus õigussüsteemis kõrgeim järk ning need on kohtulikult realiseeritavad.¹⁶

Ka õigus mitte olla piinatud ja ebainimlikult koheldud on üks inimõigustest. On olemas kindlad rahvusvahelise õiguse normid või reeglid, millest ei tohi üle minna, ning mida ei saa muuta. Neid norme nimetatakse *ius cogens* normideks.¹⁷ Hannes Vallikivi on leidnud, et kõige kõrgema õigusjõuga normid rahvusvahelise õiguse allikate hierarhias on *ius cogens* normid - üldise rahvusvahelise õiguse peremptoorsed e vastuvaidlematud normid.¹⁸ Need on rahvusvahelise õiguse normid, mille rahvusvaheline riikide ühendus võtab omaks ja tunnustab tervikuna kui norme, millest kõrvalekaldumine on lubamatu ja mida võib muuta vaid järgnevate samasuguse iseloomuga üldiste rahvusvahelise õiguse normidega.¹⁹ Piinamise keelu näol on tegemist *ius cogens* normiga. *Ius cogens* normid on siduvad kõikidele riikidele vaatamata sellele, kas konkreetne riik on mõne piinamist keelava konventsiooni ka ratifitseerinud.²⁰ Veelgi enam *ius cogens* normidest ei saa riigid ka omavaheliste lepingutega kõrvale kalduda. Piinamine on Rahvusvahelise kohtu Rooma statuudi²¹ kohaselt ka inimsusvastane kuritegu. Mistõttu võib väita, et rahvusvaheline üldsus on piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelule andnud väga suure kaalu. Seda seetõttu, et piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld kaitseb ühte olulisemat väärtust inimõiguste kaitse kontekstis – inimväärikust.

1.2 Inimväärikus - kas kirjapandud õigus või õiguse üldpõhimõte?

On teatud tegusid, mida kunagi ei tohiks teha, on teatud õigusi, millest ei tohi kedagi ilma jätta ja rikkuda, midagi, mis on lihtsalt nii püha.²² Nii kirjeldab H.O. Agarwal õigusi, mis on seotud inimväärikusega, õigusi, mille rikkumine võib mõjutada inimväärikust. Inimõigused on alati seotud inimväärikusega, nii ütleb ka juba nimi, mõlemad mõisted puudutavad midagi inimeseks olemisega seoses. Kõiki neid õigusi, mis on vajalikud inimväärikuse tagamiseks ja

¹⁶ M.Borowski (viide 13), lk 4.

¹⁷ J.Rehman . International Human Rights Law. Longman, 2003, lk 22.

¹⁸ M.Kiviorg, K.Land ja H.Vallikivi. Rahvusvaheline õigus. Juura 2010.

¹⁹ Rahvusvaheliste lepingute viini konventsiooni artikkel 53. RT II 1994, 8, 23.

²⁰ C.Foley. Combating Torture. A Manual for Judges and Prosecutors. Arvutivõrgus: http://www.essex.ac.uk/combatingtorturehandbook/manual/1_content.htm#1 (12.04.2013).

²¹ Rahvusvahelise õiguse Rooma statuudi artikkel 7. RT II 2002, 2, 5.

²² H.O. Agarwal. International law and human rights. Central law publications, 2005, lk 695.

kaitseks ning loovad tingimusi, milles inimene saab oma isiksust maksimaalselt arendada, võib nimetada inimõigusteks.²³

Vaadates sõnade inimväärikuse ja inimõiguste grammatilist pilti, on lihtne öelda, et mõlemad mõisted kujutavad endast midagi inimeseks olemisega seoses. Kuid kummast saab rääkida esimesena, kas inimõigused on inimväärikuse alus või vastupidi, inimväärikus on see, millest tulenevad ka inimõigused. Kas inimväärikusel saab üldse olla konkreetst mõistet juriidilises mõttes, või on see puhtalt filosoofiline ja tunnetuslik küsimus?

Küsites, mida tähendab inimväärikus, oskaksid ilmselt enamus mingi vastuse formuleerida, kuna iga inimene tajub, et nii temal kui teda ümbritsevatel inimestel on mingi teatud väärikus, mida tuleb hoida ja kaitsta. Üldiselt on inimväärikus seotud moraalinormidega, mis on õiglane ja mis mitte, mis on sünnis ja mis mitte, mis on eetiline ja mis mitte. Inimväärikuse funktsioon on juhtida küsijat õiges suunas juhul, kui küsimus on seotud moraalse probleemidega.²⁴ Tihtipeale viidatakse elulistes situatsioonides väärikuse kaitsele juhul, kui muud väited on ennast ammendanud. Seega oleks inimväärikus justkui midagi ülimat, midagi väljaspool õigust.

Inimväärikuse aluspõhimõttel on selja taga rohkem kui kahe tuhande aasta pikkune ajalugu, kuid sellest hoolimata on selle sisu veel tänagi kõike muud kui selge, sest iga käsitus on seotud kindla filosoofilis-maailmavaatelse lähenemisega.²⁵ Kanti järgi on inimväärikusele omased mõistuspärasus ja vabadus, mille abil on inimestel võimalik endale valida väärtused ja eesmärgid. See annab inimesele väärikuse, mida ükski teine olend ei oma.²⁶ Seega on väärikus seotud ka teatud valikuvabadusega.

Nii nagu inimõigustele, on ka inimväärikusele viidatud mitmetes rahvusvahelistes dokumentides. Näiteks ÜRO põhikirja preambulis, mis ütleb: ".../ taas kinnitada usku inimese põhiõigustesse, tema väärikusse ja väärtusse /.../". Põhikiri ei ava siiski väärikuse mõistet, vaid viitab sellele, et väärikus, kui maailmasõdade ajal kaduma läinud väärtus, tuleks taas üles leida. Kuna eraldi on välja toodud „usku inimese põhiõigustesse“, siis võib väita, et väärikus on midagi põhiõigustest eraldiseisvat, isegi ülimuslikku.

²³ H.O. Agarwal (viide 21), lk 695.

²⁴ G.Collste. Is Human Life Special. Religious and philosophical perspectives on the principle of human dignity. Bern : Peter Lang AG, 2002, lk 19.

²⁵ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 10/2. ptk.

²⁶ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 10/2. ptk.

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni²⁷ preambulis on samuti viidatud väärikusele: „Pidades silmas, et inimkonna kõigi liikmete sünnipärase väärikuse (*inherent dignity*) ning nende võrdsete ja võõrandamatute õiguste tunnustamine on vabaduse, õigluse ja rahu alus maailmas“. Siinkohal on mindud veidike täpsustavamad teed ning viidatud sünnipärasele väärikusele. Seega saab väärikuse all mõista midagi sellist, mis omistatakse sünniga, mis omakorda viitab ka selle võõrandamatusele. Preambul ütleb, et sünnipärane väärikus on vabaduse, õigluse ja rahu alus maailmas. Seega on väärikus tõepoolest midagi kõrgemalseisvat, mis ei ole seotud pelgalt õiguse, vaid lausa õigluse, vabaduse ja rahuga. Inimväärikuse mõistet ei ava mitte ainult deklaratsiooni preambul, vaid ka selle artikkel 1: „Kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Neil on mõistus ja südametunnistus ning nende suhtumist üksteisesse peaks kandma vendluse vaim“. Vastav säte kinnitab taas, et vähemalt ülddeklaratsiooni ratifitseerinud riigid lähtuvad inimväärikusest kui sünnipärasest väärikuseks.

Inimväärikusele ei ole seevastu viidatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis, kuid selle preambulis on viide inimõiguste ülddeklaratsioonile. Seetõttu võib väita, et kuigi konventsiooni koostajad ei ole inimväärikust kui põhiõiguste alust otsesõnu konventsiooni teksti liitnud, tuleb selle tõlgendamisel siiski lähtuda ka inimväärikuse teesist. Seda on kinnitanud ka EIK lahendis *Pretty v. Ühendkuningriigid* leides, et Euroopa inimõiguste konventsiooni tuumaks on austus inimväärikuse ja inimvabaduse vastu.²⁸ Inimväärikuse on olulisele kohale tõstnud Euroopa Liidu põhiõiguste harta (harta), mis jõustus koos Lissaboni lepinguga 1. detsembril 2009 ja muutus siduvaks Euroopa Liidu õiguse osaks. Harta preambul ütleb järgmist: „liit teadvustab oma vaimset ja moraalselt pärandit ning rajaneb inimväärikuse, vabaduse, võrdsuse ja solidaarsuse jagamatutel ja universaalsetel põhiväärtustel; liidu aluseks on demokraatia ning õigusriigi põhimõte.“ Inimväärikus on seega koos vabaduse, võrdsuse ja solidaarsusega terve Euroopa Liidu põhiväärtuseks.

Inimväärikusele on otsesõnu viidatud ka Saksamaa konstitutsioonis, mille esimese artikli esimese lõike järgi on inimväärikus võõrandamatu ning inimväärikuse kaitsmine ja austamine on riigivõimu ülesandeks. Siinjuures on mindud võrreldes rahvusvaheliste

²⁷ ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. Kättesaadav välisministeeriumi kodulehel: <http://www.vm.ee/?q=node/12958> (4.05.2013).

²⁸ EIK 29.04.2002, 2346/02, *Pretty v. the United Kingdom*.

dokumentidega veelgi kaugemale ja otsesõnu sätestatud, et inimväärikuse tagamine on riigi ülesandeks. Kui mõelda, et konstitutsioonides peaksid eespool olema need õigused, mida riik peab õiguste tagamisel kõige olulisemaks, siis on märkimisväärne, et Saksamaal on inimväärikuse kaitse klausel kirjas esimeses artiklis. Samuti on oluline selle sõnastus. Kui eelnevalt käsitletud rahvusvahelistes dokumentides viidati inimväärikusele kui vabaduste ja õiguste alusele, siis Saksamaal pannakse inimväärikuse kaitse otsesõnu riigivõimu ülesandeks. See omakorda viitab, et inimväärikus Saksamaal ei ole enam pelgalt õiguse üldpõhimõte, vaid kõne alla võiks tulla ka inimväärikuse iseseisev kaitstavus. Inimväärikuse teesile on Saksamaa Föderaalne Konstitutsioonikohus (Bundesverfassungsgericht) tuginenud paljudes oma lahendites. Näiteks 2006. aasta lahendis²⁹ leidis konstitutsioonikohus, et relvastatud üksuse õigus alla tulistada lennuk, mille pardal on süütud inimesed ja mida kavatsetakse kasutada terrorirünnakuks, on vastuolus õigusega elule koostoimes inimväärikuse põhimõttega. Kohus leidis, et lennuki allatulistamine riivab nende isikute õiguseid, kes parasjagu lennukis viibivad, olemata sealjuures ise kuriteo osalisteks. Sellega on kohus selgelt ja üheselt kinnitanud, et tuhandete inimesed ei kaalu üle kümnete elusid.

Eesti Vabariigi põhiseaduses viitab inimväärikusele alles § 10: „käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele.” Põhiseaduse aluspõhimõtted ehk põhiprintsiibid on need normid, mis on aluseks PS kõigile ülejäänud printsiipidele ja reeglitele. Tegemist on kõige olulisemate normidega Eesti õiguskorras.³⁰ Lisaks põhiseaduses välja toodud põhimõtetele ei välista põhiseaduse olemus ka muid õigusi, mis peavad vastama lisaks muule ka inimväärikuse põhimõtetele. Vastav klausel põhiseaduses tähendab, et tegemist ei ole jäiga regulatsiooniga ning jätab ruumi ka arengule, põhiseadus peaks arenema koos ühiskonnaga. Inimväärikus on PS vabadusõiguste alus, iga vabadusõigus kujutab endast inimväärikuse aluspõhimõtte mõne aspekti väljendust.³¹ Ka riigikohus on oma lahendis andnud inimväärikusele põhiseaduse põhiprintsiibi tähenduse, öeldes, et õigus saada puuduse korral riigilt abi on sotsiaalne põhiõigus, mis tuleneb Põhiseaduse §-s 10 nimetatud sotsiaalriigi ja inimväärikuse põhimõtetest, mis mõlemad on Põhiseaduse põhiprintsiibid.³²

²⁹ BVerfG, 1 BvR 357/05 vom 15.2.2006, Absatz-Nr. (1- 154), arvutivõrgus http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20060215_1bvr035705en.html (18.04.2013).

³⁰ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 10/2. ptk.

³¹ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 10/2. ptk.

³² RKPKJ 3-4-1-7-03.

Riigikohtu halduskolleegium³³ on rõhutanud, et inimväärikus on kõigi isiku põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja vabaduste kaitse eesmärk. Inimväärikus ei ole mitte ainult põhiõigus iseenesest, vaid moodustab põhiõiguste tegeliku aluse. Nagu näha ei ole Eesti põhiseaduse sõnastus võrreldav Saksamaa omaga ning Eestis käsitletakse inimväärikust sarnaselt rahvusvahelistele dokumentidele, määratledes selle kõigi teiste põhiõiguste alusena. Samas on riigivastutuse seaduse (RVastS) § 9 lg-s 1 ette nähtud õigus kahju hüvitamisele süüliselt väärikuse alandamise eest, viitamata sealjuures ühelegi konkreetsele põhiõigusele.³⁴ Ka siinkohal võiks mõelda, et inimväärikus on siiski midagi sellist, mis ka Eesti õiguskorras võiks olla iseseisvalt kaitstav, vähemasti kahjunõude osas. Kuid siiski on raske ette kujutada olukorda, kus rikutakse inimese inimväärikust, sealjuures mõnda muud õigust rikkumata. Inimväärikuse riivamisega saab põhjendada kõikide teiste põhiõiguste rikkumisi, alustades õigusest perekonnaelu puutumatusel ning lõpetades õigusega elule.

Eelnevast arutelust ja õigusaktide analüüsist võib välja lugeda, et seadusandjad ja rahvusvaheliste lepingute koostajad ei ole osanud või soovinud inimväärikuse mõistele konkreetset sisu anda. Alustades ÜRO inimõiguste deklaratsioonist ja lõpetades põhiseadusega, on inimväärikusele antud väga üllas eesmärk. Ilmselt just inimväärikuse mõiste eesmärgi tõttu ei ole võimalik seda ka üheselt kirja panna ja määratleda. Kuna rahvusvahelistel konventsioonidel on palju osalisriike, siis peab teatud juhtudel dokumente koostades tegema ka teatud järeleandmisi, et rahuldada kõikide osapoolte soove. Siinkohal tuleb tõdeda, et nii nagu on laialt diskussiooni leidnud inimõiguste universaalsus, saab diskuteerida ka inimväärikuse mõiste universaalsuse üle. Kultuurid on erinevad, arusaamad ja tõekspidamised on erinevad, nii on ka väärtushinnangud üheskoos väärikusega inimrühmade hulgas erineva mõõtmega. Ka R.Maruste on leidnud, et inimväärikus on kultuuriliselt relatiivne ning võib eri religioonides ja kultuurides olla eri sisuga. Seda kujundavad tavad, kumbed, teadmised, usk, haridus ning õigus, milles inimene kujuneb ja toimib.³⁵ Sobivaks näiteks antud kontekstis on õigeusu deklaratsioon inimõiguste ja väärikuse kohta 2006. aastast³⁶, mis eristab kahte mõistet: väärtus ja väärikus. Väärtus on miski, mis on igal inimesel olemas seetõttu, et ta on jumala looming, igal inimesel on sünnipärane väärtus. Samas kui väärikus on midagi sellist, mille inimene peab hea ja usukuuleka eluga omandama. Kuna kultuuriruumid ja ajalugu on riigiti erinevad, on raske määratleda ühest kehtivat

³³ RKHK 3-3-1-2-06.

³⁴ Riigivastutuse seadus. RT I, 13.09.2011, 11.

³⁵ R.Maruste. Konsitutsionalism ning põhiõiguste ja- vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 124.

³⁶ The Orthodox Declaration of Human Rights. Declaration on Human Rights and Dignity. The Tenth World Russian People's Council, april 6th 2006. Arvutivõrgus:
http://www.pravoslavieto.com/docs/human_rights/declaration_ru_en.htm (30.04.2013).

inimväärikuse definitsiooni. Selle puudumine ei mõjuta aga inimväärikuse olemust rahvusvahelises kontekstis, millest lähtuvalt on inimväärikus võõrandamatu ja universaalne. Inimväärikus iseenesest ei eeldagi konkreetse sätte olemasolu positiivses õiguses, vaid on kaitstav sellest olenemata. Isegi kui indiviid ega ühiskond ei taju teatud teos väärikuse alandamist, on isikul õigus väärikuse austamisele, sõltumata kultuurilisest ja religioosset kontekstist.

Olemas on siiski mingid teatud miinimumstandardid, mis kujutavad endast ühiseid väärtusi ja aluseid, mida kõik ühtemoodi mõistavad. Samas inimväärikuse riiveaste oleneb ühiskonnast, kus rikkumine aset leiab. Euroopa õigusruumis on kasutusel selline väljend nagu Euroopa konsensuse doktriin, millele on oma lahendites tuginenud ka EIK. EIK lahendites kujutab selline konsensus endast juhtumit, kus enamus konventsiooni osalisriikidest on mingi teema suhtes ühel meelel, st nende õiguskorrad on teemat sarnaselt reguleerinud. Konsensuseni jõutakse võrdleva õiguse abil, võrreldes lepinguosaliste siseriiklikku õigust. Euroopa konsensus on ühiste huvide väljendus. Kuid EIK on kindla veendumusega rõhutanud, et Euroopa konsensuse doktriin ei ole siiski abivahend selleks, et õõnestada konventsioonis sätestatud väärtusi ja garantiisid.³⁷ Näiteks on EIK kasutanud konsensuse klauslit lahendis *Soering vs Ühendkuningriigid*³⁸, kus leidis, et Lääne-Euroopa õigusruumis ei ole surmanuhtlus enam kooskõlas piirkondlike õigusstandarditega. Sellega seoses leidis kohus, et kaebaja võimalik väljaandmine USA-le, kus teda ootaks süüdimõistmisel ees surmanuhtlus, kujutab endast ebainimlikku ja alandavat kohtlemist. Asjas *Marckx vs Belgia*³⁹ leidis kohus, et kuigi konventsiooni koostamise hetkel oli paljudes Euroopa riikides lubatud ja normaalne vahetegu seadusliku ja väljaspool abielu perekonna vahel, ei saa jätta kõrvale asjaolu, et Euroopa Nõukogu liikmesriikide enamuses on siseriiklik õigus arenenud ja areneb jätkuvalt koos asjakohaste rahvusvaheliste aktidega põhimõtte *mater semper certa est*⁴⁰ täieliku õigusliku tunnustamise poole. Eelnevate kaasuste pinnalt on näha, et EIÕK näol ei ole tegemist ränga regulatsiooniga ja seal sätestatud põhiõiguste kaitse areneb koos ühiskonna arenguga. Muud moodi ei saakski pool sajndit tagasi kirja pandud konventsioon tänapäeval õiguslikult relevantne olla. Välistatud ei ole tulevikus ka Euroopa konsensuse väljakujunemine inimväärikuse sisu määratlemisel.

³⁷ Dialogue between judges. European Court of Human Rights. Council of Europe. 2008. Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D6DA05DA-8B1D-41C6-BC38-36CA6F864E6A/0/DIALOGUE_2008_EN.pdf (17.04.2013).

³⁸ EIK 7. juuli 1989, 14038/88, *Soering vs Ühendkuningriigid*.

³⁹ EIK 13. juuni 1979, 6833/74, *Marckx vs Belgia*. Belgia tollaste seaduste kohaselt ei tekkinud paljalt lapse sündimise faktiga juriidilist sidet ema, kes ei olnud seaduslikus abielus, ja tema sündinud lapse vahel, emadus tuli eraldi tuvastada.

⁴⁰ Lad. k. Ema on alati kindel.

Kuivõrd inimväärikus on see, mis käib inimeseks olemisega kaasas, peakski see olema ajas muutuv mõiste, sest ka inimeste kohtlemine ja väärtushinnangud on ajas muutuvad. Arvestades asjaolu, et inimväärikuse austamine ning kaitse on välja toodud niivõrd paljudes rahvusvahelistes lepingutes, nimetamata selle konkreetset definitsiooni, ulatust ja vastutust, võib väita, et tegemist on rahvusvaheliselt tunnustatud üldpõhimõttega. Inimõiguste paradigmaatilises kontseptsioonis on väärikusel ja sellest väärikusest tulenevate õiguste tunnustamine õigluse aluseks ja seega iga end õiglaseks väitva õigussüsteemi aluseks. Kusjuures üksikisiku väärikus domineerib grupi ja riigi huvide üle.⁴¹ Eelneva pinnalt võib järeldada, et inimväärikus ei ole üldjuhul iseseisvalt kaitstav põhiõigus, pigem on tegemist väärtusega, mida kasutatakse teiste inimõiguste mõtestamisel ja on seetõttu kaitstav seoses teiste inimõigustega. Kuid kindlasti on nii rahvusvaheliste dokumentide kui ka põhiseaduse pinnalt tegemist millegi sellisega, mida riik peaks inimesele tagama.

1.3 Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld ja inimväärikus

Üks inimväärikuse element on kehalise puutumatuse austus ja kaitse, mis on tihedalt seotud keeluga kedagi piinata, julmalt või väärikust alandavalt kohelda või karistada.⁴² Humanismi traditsiooni kohaselt võib inimese väärikust mõista kaasasündinud ja võõrandamatu väärtusena, mis omakorda avaldub erinevates subjektiivsetes õigustes. Need õigused moodustavad üheskoos ansambli, mis kujutab endast inimväärikust.⁴³ Inimväärikuse raames võib eristada järgmisi subjektiivseid õiguseid: õigus eksistentsiks vajalikule materiaalsele väärtusele (puudutab eelkõige sotsiaalseid õiguseid), õigus eneseteostusele, õigus hingelisele ja vaimsele puutumatusele, õigus ekstreemse valu puudumisele, õigus informatiivsele enesemääramisele, õigus õiguslikule võrdsusele, õigus minimaalsele austusele.⁴⁴ Lähtudes eelnevast loetelust võib väita, et piinamine on üks raskemaid inimväärikuse rikkumisi, kuna rikub enamusi eelnevalt loetletud õigustest. Piinamine alandab nii toimepanijat kui ka kannatajat.⁴⁵

⁴¹ R.Hanski ja M.Suksi toimet. (viide 7), lk 17.

⁴² Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 10/2. ptk.

⁴³ E.Hilgendorf. Piinamine õigusriigis? - Juridica 2004/10, lk 669.

⁴⁴ Vrd PS kommentaarides välja toodud inimväärikuse elemetnidega, milleks on: kehalise puutumatuse austus ja kaitse, inimväärsede elutingimuste tagamine, inimeste õiguslik võrdsus, isiku identiteedi säilitamine, igaühe õigus ise vabalt otsustada, menetlus, mis tagab isiku kohtlemise subjektina.

⁴⁵ H.O. Agarwal (viide 21), lk 764.

Nii piinamine, julmus, ebainimlikkus, kui ka alandamine on väärkohtlemise alaliigid. Väärkohtlemise alaliigid erinevad üksteisest peamiselt isikule osaks langevate kannatuste intensiivsuse ehk raskusastme poolest.⁴⁶ Väärkohtlemist keelustavate normide kaitseala on inimväärikus. Toimimine inimväärikuse vastaselt rikub taitevabadust ning võimalust ise oma elu, vaimu ja keha üle otsustada. Keelu kaitseala hõlmab igäüht – nii kodanikke kui ka mittekodanikke, nii neid, kelle vabadus on piiratud seaduslike sanktsioonide tagajärjel (nt kinnipeetavad, vahistatud), neid, kelle võime mõista oma tegude tähendust ja neid juhtida on piiratud vanuse või psüühilise seisundi tõttu, kui ka neid, kelle väärikuskäsitlus on erinev üldlevinust.⁴⁷ Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu esemeline kaitseala hõlmab igäühe vabaduse ja inimväärikuse.⁴⁸

Inimväärika kohtlemise nõue laieneb ka kinnipeetavatele. Asjaolu, et isik kannab karistust kuriteo toimepanemise eest ja sellega seoses on tema suhtes seaduse alusel kohaldatud põhiõiguste ja -vabaduste piiranguid, ei anna õigustust sekkuda isiku põhiõigustesse enam, kui see tuleneb otse seadusest.⁴⁹ EIÕK artikli 3 järgi peab riik tagama, et isikut hoitakse kinnipidamisasutuses sellistes tingimustes, mis austavad kinnipeetava inimväärikust. EIK on rõhutanud, et kinnipidamisasutuses olevad isikud on nõrgemas positsioonis ja sellest tulenevalt peab riik tagama nende iskute füüsilise heaolu. Iga füüsilise jõu kasutamine kinnipeetava suhtes, mis ei ole otseselt tulenev tema enda käitumisest, alandab kinnipeetava inimväärikust ja on seetõttu oma olemuselt konventsiooni artikli 3 rikkumine.⁵⁰ Ka Riigikohus on oma lahendis⁵¹ kinnitanud EIK seisukohta leides, et riigil on kohustus tagada, et isikult vabaduse võtmisel peetakse teda kinni inimväärikust säilitavates tingimustes ning meetme kohaldamise viis ega meetod ei tohi põhjustada isikule kannatusi ja raskusi enam, kui kinnipidamisega vältimatult kaasneb.

⁴⁶ R.Maruste. Väärkohtlemise käsitlus Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas. - *Juridica* 2003/2, lk 121.

⁴⁷ Samas, lk 120.

⁴⁸ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 18/2.

⁴⁹ RKHK 3-3-1-2-06.

⁵⁰ EIK 24. juuli 2008, 41461/02, *Vladimir Romanov vs Venemaa*.

⁵¹ RKHK 3-3-1-11-11.

2. PIINAMINE JA EBAINIMLIK JA ALANDAV KOHTLEMINE ÕIGUSAKTIDES

2.1 Seadusandlus

Vaatamata sellele, et piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld on üks rahvusvaheliselt tunnustatumaid põhiõigusi ja määratletud ka *ius cogens* normina, on see leidnud kindla pinna ka positiivses õiguses. Üks esimesi rahvusvahelisi dokumente, mis piinamise keelu konkreetsetl sõnastas oli inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 5: "kellegi suhtes ei tohi rakendada piinamist või julma, ebainimlikku, tema väärikust alandavat kohtlemist või karistust." Piinamise keeld on sätestatud ka EIÕK artiklis 3, mille järgi: „kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada“. Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 18 alusel ei tohi kedagi piinata, julmalt või väärikust alandavalt kohelda ega karistada. Vangistusseaduse⁵² § 4¹ sätestab, et kinnipeetavat, karistusjärgselt kinnipeetavat, arestialust või vahistatut koheldakse viisil, mis austab tema inimväärikust ning kindlustab, et karistuse kandmine, karistusjärgne kinnipidamine või vahi all viibimine ei põhjusta talle rohkem kannatusi või ebameeldivusi kui need, mis paratamatult kaasnevad vanglas või arestimajas kinnipidamisega.

Keelu määratluse aste antud õigusaktides on pigem konkreetne kui kirjeldav. Tegemist on konkreetsete keeldudega, mille juures ei ole avatud ei piinamise ega ka ebainimliku või alandava kohtlemise täpsemat määratlust. 20. novembril 1991 jõustus Eesti suhtes ÜRO piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon (piinamisvastane konventsioon)⁵³, mille artikkel 1 avab piinamise mõiste:

Konventsioonis tähendab mõiste piinamine tegevust, millega inimesele tahtlikult tekitatakse tugevat füüsilist või vaimset laadi valu või kannatusi, et saada sellelt isikult või kolmandalt isikult teavet või ülestunnistusi; et karistada teda teo eest, mille on toime pannud tema ise või kolmas isik või mille toimepanemises teda kahtlustatakse; või et hirmutada teda või kolmandat isikut või et neid millekski sundida; või mis tahes

⁵² Vangistusseadus. RT I, 20.12.2012, 17.

⁵³ Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon. RT II 2006, 26.

diskrimineerimisel rajaneval põhjusel, kui sellise valu või kannatuste tekitajaks on ametiisik või muu isik, kes täidab ametiisiku ülesandeid, või kui seda tehakse nende kihutusel või nende väljendatud või vaikival nõusolekul. Mõiste ei hõlma seaduslike karistuste kohaldamisest tulenevat, sellistele karistustele omast või nendega juhuslikult kaasnevat valu või kannatust.

Definitsioon on lai, hõlmates nii vaimse kui füüsilise tugeva valu, kannatuse ja piina tekitamise kõiki vorme.⁵⁴ Piinamise konventsioon küll täpsustab piinamise mõistet, kuid tegemist on siiski niivõrd laia määratlusega, mistõttu keelu sisustamisel on olulisel kohal kohtupraktika. Kohus peab igal üksikjuhtumil hindama, kas tegemist on piinamise või ebainimliku ja alandava kohtlemisega või langeb konkreetne tegu piinamise keelu kaitsealast väljapoole. Siiski kujuneb läbi aja ka kohtul välja kindel praktika ja arusaamad teatud küsimuste lahendamisel. Konventsiooni tõlgendamise osas on EIK juba 25. aprilli 1978.a lahendis⁵⁵, kus tuli arutada kas ihunuhtluse rakendamine karistuse liigina võib olla artikkel 3 kaitsealas, väljendanud põhimõtet, et konventsioon on elav instrument ja seda tuleb tõlgendada tänapäeva olude valguses. EIK eksisteerimise aastate jooksul on kohtul välja kujunenud ulatuslik praktika artikkel 3 sisustamisel. Kuna piinamise legaaldefinitsiooni eraldi sätestatud ei ole, siis lähtub ka riigikohus Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast ja ÜRO piinamisvastase konventsiooni artiklis 1 sätestatud definitsioonist nimetatud mõiste sisustamisel.⁵⁶

Inimõiguste konventsiooni artikkel 3 ja põhiseaduse § 18 räägivad piinamisest ning ebainimlikust ja alandavast kohtlemisest, täpsustamata millised väärkohtlemise liigid kuuluvad vastavate sätete kaitsealasse. Sellest tulenevalt on asjakohane anda ülevaade kohtupraktikast selles osas, millised väärkohtlemise juhtumeid on kohtud määratlenud piinamise või ebainimliku ja alandava kohtlemisena. Asjas *Irimaa vs Ühendkuningriigid*⁵⁷ leidis EIK, et selleks, et väärkohtlemist liigitada artikkel 3 alla peab olema see teatava miinimum raskusastmega (*minimum level of severity*). Väärkohtlemise raskusastme määratlemiseks tuleb kohtu hinnangul vaadelda väärkohtlemise kestust, selle füüsilist ja vaimset toimet, mõnel juhul ka ohvri sugu, vanust ja tervislikku seisundit. Sellest määratlusest on aja jooksul saanud EIK lahendites üks pidepunkte selleks, et hinnata normi võimalikku rikkumist ning sellele viitab kohus tihti. Füüsiliste kannatuste puhul on selle üheks

⁵⁴ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 18/5.

⁵⁵ EIKo 25.04.1978, 5856/72, *Tyrer vs Ühendkuningriigid*.

⁵⁶ RKHKo 3-3-1-63-09.

⁵⁷ EIKo 13.12.1977, 5310/71, *Irima vs Ühendkuningriigid*.

objektiivseks ja obligatoorseks tõendiks selged meditsiiniliselt fikseeritud vigastused, jõu kasutamise puhul tuleb hinnata selle proportsionaalsust.⁵⁸ Selgeid piire piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise vahel ei ole, mistõttu on siingi oluline hinnata iga üksikjuhtumit eraldi.⁵⁹ Kohtute ülesandeks on neile esitatud tõendite pinnalt üksikjuhtumist lähtudes hinnata, kas tegemist on keelu rikkumisega või mitte. Näiteks määratlemaks, kas kuriteo toimepanemise eest määratava karistuse raskus on ebainimlik või mitte tuleb hinnata kuriteo iseloomu.⁶⁰ Kui pikk vanglakaristus on ebainimlik väheolulise kuriteo toimepanemise eest, siis raskema kuriteo eest on see õigustatud.⁶¹ Kui karistus iseenesest ei ole ebainimlik, siis võivad ebainimlikud olla tingimused, milles kinnipeetavat karistuse kandmise ajal hoitakse.⁶²

Riigikohtu menetluses oli juhtum, kus kinnipeetav väitis, et ohjeldusmeetmena käeraudade kohaldamine kinnipeetava toimetamisel Tallinna Vanglast Tartu Vanglasse oli ebaseaduslik ja põhjendamatu, millega rikuti PS §-i 18 ning EIÕK artiklit 3. Kinnipeetava väitel oli auto salongis ebamugav, käeraudad tekitasid kätele valu ja Tartusse saabumisel olid käed tursunud halvast verevarustusest. Vastavas asjas selgitas riigikohus, et käeraudade või teiste ohjeldusmeetmete kasutamine ei ole reeglina hõlmatud EIÕK art 3 kaitsealaga, kui meetme kohaldamise aluseks olev kinnipidamine oli seaduslik ja ohjeldusmeetme kohaldamisel kasutatud jõud ja avalik eksponeerimine ei väljunud sellest piirist, mis oli meetme kohaldamiseks mõistlikult vajalik. Kuna kohus leidis, et käeraudade kasutamine oli õiguspärane ning puudusid meditsiiniliselt fikseeritud tõendid selle kohta, et käeraudade kasutamine põhjustas verevalumeid vms, siis ei olnud tõendatud ka väärkohtlemise esinemine. Lisaks märkis kohus, et piinamise määratlusega ei ole hõlmatud seaduspärase ennetava meetme kohaldamisel paratamatult kaasnevad mõõdukad kannatused, valu või üleelamised.

Üks enim artikli 3 juures hinnatavatest rikkumistest EIK praktikas on seotud isiku väljasaatmisega teise riiki, kus teda võib oodata ees kohtlemine, mis võib langeda artikkel 3 kaitsealasse. Vastav probleem on eriti oluline tänapäeva võimaluste valguses, kus reisimine ühest riigist teise on lihtsam kui viiskümmend aastat tagasi ja Euroopa heaoluriikidesse saabuvad parema elu lootuses illegaalselt kolmandate riikide kodanikud, kelle ülalpidamisest

⁵⁸ R. Maruste (viide 44).

⁵⁹ Piinamise ja ebainimliku ning alandava kohtlemise eristamisest kirjutab täpsemalt töö 3. punkt.

⁶⁰ P. Van Dijk, G.J.H van Hoof. Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Haag 1998, lk 312.

⁶¹ Samas.

⁶² Samas.

aga riigid tihtipeale huvitatud ei ole. Teiseks on juhtumid, kus ühes riigis kriminaalkahtlustuse saanud isik võetakse kinni teise riigi territooriumil. Väljaandmisega teise riiki, peab inimõiguste konventsiooni osaline riik arvestama, et teises riigis ei langeks isik väärkohtlemise ohvriks. Sellise kohustuse sätestab samuti ÜRO piinamisvastane konventsiooni artikkel 3. Osalisriik ei tohi ühtki isikut teise riiki välja või tagasi saata (*refouler*) ega teda teisele riigile välja anda, kui on põhjendatud alus arvata, et seal võib teda ähvardada piinamine. Sellise võimaluse kindlakstegemisel arvestab pädev asutus kõiki asjaolusid, kaasa arvatud selliseid juhtusid, kui nimetatud teises riigis rikutakse pidevalt jõhkralt, jämedalt ja massiliselt inimõigusi.

Asjas *M.S.S vs Belgia ja Kreeka*⁶³ oli kaebajaks Afganistani kodanik, kes 2008.a. alguses sisenes Euroopa Liitu Kreeka kaudu ning 2009.a. alguses jõudis Belgiasse. Kaebaja esitas Belgias avalduse varjupaiga saamiseks, kuid saadeti tagasi Kreekasse viidates Dublini regulatsioonile, mille alusel peaks asüülitaotluse läbi vaatama riik, kuhu isik esimesena sisenes, ehk Kreeka. Kreekas paigutati kaebaja Ateena lennujaama läheduses asuvasse kinnipidamiskeskusesse. Oma kaebuses väitis kaebaja, et Belgiast väljasaatmisel olid Belgia ametnikud teadlikud asüülitaotluste menetlemise problemaatilisusest Kreekas, mis on niivõrd puudulikud, et kaebaja asüülitaotluse korrektse läbivaatamise võimalus Kreeka ametnike poolt on minimaalne ning suure tõenäosusega ähvardaks teda väljasaatmine tagasi Afganistani. Kohus oli kaebajaga sama meelt jõudes järeldusele, et kaebaja väljasaatmise hetkel pidid Belgia ametivõimud teadma, et kaebaja asüülitaotlust ei vaadata Kreekas läbi piisava põhjalikkusega. Samuti lisas kohus, et Belgial oli võimalik väljasaatmist mitte kohaldada. Eelnevale toetudes leidis kohus, et kaebaja väljasaatmine Belgiast Kreekasse tõstatas artikkel kolme rikkumise. Lisaks leidis kaebaja, et seoses halbade kinnipidamistingimustega Kreekas, kus asüülitaotlejaid hoitakse, rikkus Belgia teda nendesse tingimustesse tagasi saates artikkel kolme, kuna Belgia ametnikud panid ta sellega võimaliku väärkohtlemise riski ette. Kohus leidis samas asjas, et Kreeka kinnipidamistingimused olid vastuolus artikliga 3 ning märkis, et halvad kinnipidamistingimused Kreekas olid laialdaselt teada kaebaja väljasaatmise ajal. Seetõttu leidis kohus, et saates kaebaja tagasi Kreekasse saatsid Belgia ametivõimud kaebaja teadlikult kinnipidamis - ning elamistingimustesse, mis ulatuvad alandava kohtlemiseni.

EIK kohtumenetluses oli hiljuti kaebus, kus kuus kaebajat ei olnud nõus nende väljaandmisega USA-le ning leidsid, et väljaandmisega võivad nad langeda väärkohtlemise

⁶³ EIKo 21.01.2011, 30696/09, *M.S.S vs Belgia ja Kreeka*.

ohvriks.⁶⁴ Kõik kuus kaebajat said USA-s perioodil 1999-2006 süüdistuse erinevatest terrorismiga seotud kuritegudes ning nad vahistati Ühendkuningriikides, mis väljastas nende suhtes väljaandmise otsuse USA-le. Kaebajad väitsid, et nende artikkel 3-ga ette nähtud õigusi rikutakse väljaandmisega USA-le, kuna neid ähvardab kinnipidamine rangeima režiimiga vanglas ning neid võib süüdimõistmise korral oodata ees erakordselt pikk vangistus, ilma võimaluseta ennetähtaegseks vabanemiseks. Kohus tegi viie kaebaja suhtes otsuse 2012. aastal ning leidis, et väljasaatmise korral ei ole alust arvata, et nad langeksid väärkohtlemise ohviks, kuna tingimused rangeima režiimiga vanglas ei küündi ebainimliku kohtlemiseni. Karistusaja pikkuse osas leidis kohus, et see on proportsioonis kuriteo raskusastmega. Viienda kaebaja, härra Aswati osas otsustas kohus lahendi tegemise edasi lükata ning kutsus pooli esitama täiendavaid argumente, kuna antud kaebaja osas oli võimaliku rikkumise sisu teistest erinev. Väljaandmisel ähvardas kaebajat kinnipidamine rangeima režiimiga vanglas, mis tooks kaasa tema vaimse tervise taandarengu, sest kaebaja kannatab paranoilise skisofreenia all.

Lahendis *Aswat vs Ühendkuningriigid*⁶⁵ rahuldaskohus kaebaja kaebuse ning leidis, et arvestades kohtule saabunud meditsiinilisi tõendeid, on olemas reaalne võimalus, et kaebaja väljasaatmine teise riiki ja võimalik, et vaenulikumasse vanglateskkonda, võib endaga kaasa tuua tõsise halvenemise kaebaja vaimses ja füüsilises tervises. Seega leidis kohus, et skisofreeniahaige isiku väljasaatmine võib halvendada tema vaimset tervist. Varasemalt on kohus 2001. aastal teinud vastupidise lahendi. Lahendis *Bensaid vs Ühendkuningriigid*⁶⁶ oli kaebajaks Algeeria kodanik, keda ähvardas väljasaatmine Algeeriasse. Ühendkuningriikides elas kaebaja aastast 1989 ja kuna ta kannatas skisofreenia all, siis sai ta Ühendkuningriikides ka vastavat arstiabi. Kaebaja leidis oma kaebuses kohtule, et väljasaatmine Algeeriasse jätkaks ta ilma vajalikust arstiabist, mis omakorda kahjustab tema füüsilist ja vaimset väärikut ja asetab olukorda, kus on võimalik tema ebainimlik ja alandav kohtlemine Algeerias. Kohus leidis siiski ühehäälselt, et võimalik oht kaebaja tervisele seoses väljasaatmisega Algeeriasse, põhineb enamjaolt hüpoteetilistel asjaoludel ja võimalus, et kaebaja satub Algeerias ebainimliku ja alandava kohtlemise ohvriks ei olnud piisavalt põhjendatud. Antud lahendid on heaks näiteks selle kohta, et rikkumise tuvastamisel on kohtu hinnangu kujunemise aluseks kohtule esitatud tõendid. Kui esimesel juhul leidis kohus, et on piisavalt tõendatud, et

⁶⁴ EIKo 10.04.2012, 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09, 67354/09, *Babar Ahmad jt vs Ühendkuningriigid*.

⁶⁵ EIKo 16.04.2013, 17299/12, *Aswat vs Ühendkuningriigid*.

⁶⁶ EIKo 06.02.2001, 44599/98, *Bensaid vs Ühendkuningriigid*.

skisofreeniat põdeva isiku väljasaatmine võib tema vaimset tervist kahjustada, siis teisel juhul ei olnud see kohtu hinnangul piisavalt tõendatud, sellest ka erinevad lahendid.

Kaks olulist otsust seoses arstiabi kättesaadavusega, on kohtu poolt tulnud seoses HIV/AIDS-i põdevate isikute väljasaatmisega lahendites *D vs Ühendkuningriigid*⁶⁷ 1997. aastast ning *N vs Ühendkuningriigid*⁶⁸ 2008. aastast. Asjas *D vs Ühendkuningriigid* oli kaebaja Saint Kittsil sündinud ja enamuse oma elu seal elanud. Ühendkuningriikidesse saabudes leiti lennujaama terminalis kaebaja valdusest kokaiini ning ta mõisteti kuriteos süüdi ning määrati kuue aasta pikkune vanglakaristus. Kaebaja vabanes vanglast pärast kolme aastat ning ta paigutati vastavasse kinnipidamiskohta, ootama väljasaatmist Saint Kittsi. Vanglas olles avastati kaebajal HIV/AIDS. Asjas *N vs Ühendkuningriigid* oli kaebajaks HIV/AIDS-i põdev naine, kes saabus 1998. aastal Ugandast Ühendkuningriikidesse, kus ta paigutati tõsiste tervisehädadega viivitamatult haiglasse. Kaebaja täitis asüülitaotluse, kuid see lükati ametivõimude poolt tagasi. Mõlemad kaebajad väitsid, et väljasaatmisel nende koduriiki, ei ole seal tagatud piisavad ja adekvaatsed ravivõimalused. 2008. aasta lahendis viitas kohus ka 1997. aasta lahendile ning kinnitades ja täpsustades varasemat kohtupraktikat leidis, et väga haigete isikute väljasaatmine rikub artikkel 3 vaid väga erandlikel asjaoludel. Juba 1997. aastal pani kohus olulist rõhku kaalumaks väljasaatmist ja artikkel 3 rikkumist, kolmele kriteeriumile, mida sellistel juhtudel hinnata. Esiteks haiguse kulgu ja tõsidust, teiseks adekvaatse arstiabi ja ravivõimaluste olemasolu sihtriigis ning kolmandaks perekonna toe olemasolu. Esimeses lahendis oli meditsiiniliselt tõendatud, et kaebaja on surmavalt haige ning ka kohtumenetluse käigus on tema seisund veelgi halvenenud ning väljasaatmisel Saint Kittsi võib tema surm veelgi kiiremini saabuda. Kaebajal ei olnud Saint Kittsil ühtegi lähedast sugulast ning saarel puudusid võimalused HIV/AIDS-i raviks. Nende erakordsete asjaolude valguses leidis kohus, et kaebaja väljasaatmine annaks välja ebainimliku kohtlemise mõõtmed artikkel 3 tähenduses. Samas teises lahendis jõudis kohus vastupidisele lahendile. Kohus leidis, et kaebaja ei ole antud hetkel kriitiliselt haige ja ei esine erakorralisi asjaolusid, nagu asjas *D vs Ühendkuningriigid* ning seetõttu ei ole väljasaatmine Ugandasse vastuolus artikliga 3. Otsustavaks vaheks antud lahendites oli ka ravivõimaluste olemasolu Ugandas.

Samades lahendites on kohus märkinud ka asjaolu, et välismaalased, kelle suhtes on tehtud väljasaatmisotsus ei saa põhimõtteliselt nõuda jäämist väljasaatmisotsuse teinud riigi territooriumile selleks, et saada kasu selle riigi tervishoiu-, sotsiaal- või muudest teenustest.

⁶⁷ EIKo 2.05.1997, 30240/96, *D. vs Ühendkuningriigid*.

⁶⁸ EIKo 27.05.2008, 26565/05, *N vs Ühendkuningriigid*.

Puhtalt fakt, et isiku seisund võib väljasaatmisel teise riiki halveneda, ei anna alust artikkel 3 kohaldamiseks. Otsus saata vaimselt või füüsiliselt haige inimene välja riiki, kus tema ravivõimalused on tunduvalt halvemad kui riigis, kust ta välja saadetakse, kuulub artikkel 3 kaitsealasse vaid juhul, kui on tegemist erakordsete asjaoludega, millel on mõjuvad humanitaarsed kaalutlused.

Artikkel 3 kaitsealas võivad kõne alla tulla ka juhtumid, kus riik on vastutav eraisikute poolt toime pandud rünnakute eest. Sellistel juhtumitel tulevad kõne alla ka riigi positiivsete kohustuse rikkumised, millest on pikemalt juttu töö neljandas osas. Näiteks lahendis *Lacatus jt vs Rumeenia*⁶⁹, kus kaebajateks olid kolm mustlase päritolu isikut, kelle elamu põletati maha kohalike elanike kollektiivse rünnaku tulemusena, millest võtsid osa ka võimuesindajad. Kaebajad olid nende sündmuste tagajärjel sunnitud elama ebakohastes tingimustes. Kaebajad leidsid, et nende kodu hävitamisega ja neile osaks langenud diskrimineerimisega ametivõimude poolt, jäid nad ilma oma kodust ja isiklikest asjadest ning olid sunnitud elama väga vaestes ja kitsastes tingimustes. Antud asjas leidis kohus, et lepinguosaline riik võib vastutada ka üksikisikute poolt toimepandud konventsioonis tagatud õiguste rikkumise eest. Samuti võib lepinguosaline riik vastutada siis, kui ametiisikud tegutsevad *ultra vires* või vastupidiselt neile antud juhistele. EIK on tuvastanud, et kaebajate alandav kohtlemine seisnes ametivõimude diskrimineerivas suhtumises ning hooletuses nende kaebuste lahendamisel, samuti ei ole ametivõimud taganud kaebajatele uue kodu ehitamist.

Üks tähelepanuväärseid lahendeid on ka hiljutine lahend asjas *Valiuliené vs Leedu*.⁷⁰ Antud kaebuses tulid arutlusele perevägivallaga seotud teemad. Kaebaja (naisterahvas) väitis oma kaebuses, et perioodil 3. jaanuar kuni 4. veebruar 2001 oli ta langenud vägivalla ohvriks oma elukaaslase poolt, kes peksis kaebajat viiel korral, kägistas teda, tõmbas juustest, lõi näkku, selga ja muudesse kehapiirkondadesse. Kaebaja esitas politseile avalduse, kuid kohtueelne uurimine lõpetati mitmel korral ja taasalustati kõrgema prokuröri määruse alusel. 2005. a lõpetati uurimine seoses seadusemuudatusega ning prokuratuur leidis, et kaebaja elukaaslase vastu kriminaalasja menetlemiseks puudub avalik huvi. Seejärel esitas kaebaja erasüüdistuse, kuid selleks ajaks oli asi aegunud. Kaebaja leidis kaebuses kohtule, et kohalikud võimud ei ole suutnud tema suhtes toime pandud korduvaid koduvägivalla juhtumeid uurida ning süüdlast vastutusele võtta. Antud asjas märkis kohus, et artikkel 3 nõuab, et riigid tagaksid efektiivsed karistusseaduse sätteid, et ära hoida isikute vääriskuse rikkumised. Lisaks peavad

⁶⁹ EIKo 13.11.2012, 12694/04, *Lacatus jt vs Rumeenia*.

⁷⁰ EIKo 26.03.2013, 33234/07, *Valiuliené vs Leedu kohtuotsus*.

riigid rikkumiste ennetamiseks, ärahoidmiseks ja karistamiseks tagama ka vastavad õiguskaitseorganid. Samas ei saa riigi taolisi kohustusi tõlgendada selliselt, et riik tagaks läbi oma õigussüsteemi, et ebainimlikku ja alandavat kohtlemist ei pandaks üldse eraisikute vahel toime. Peavad lihtsalt olema tagatud piisavad võimalused selliste rikkumiste tuvastamiseks ja süüdlaste karistamiseks. Selleks, et riiki saaks kaebaja poolt viidatud rikkumises vastutusele võtta, peab olema tõendatud, et riigi õigussüsteem, eriti kriminaalõigus ei ole suutnud tagada praktilist ja efektiivset kaitset õiguste suhtes, mis on artikliga 3 tagatud. Taoline kohustus on ette nähtud ennekõike selleks, et väärkohtlemise juhtumeid ei ignoreeritaks, ning et oleks tagatud piisav kaitse väärkohtlemise eest. Antud juhul leidis kohus, et kuigi Leedu kriminaalõiguse sätted olid piisavad, ei suudetud menetluslikust aspektist tagada piisavalt efektiivset uurimist ning selline olukord on vastuolus konventsiooni nõuetega kaitsta isikuid teiste rünnakute eest ning selgitada välja toimunu asjaolud. Samuti nõudega välistada ründe kordumine tulevikus.

28. märtsil 2013 tegi EIK otsuse asjas *Korobov jt v Eesti*⁷¹ seoses isikute kinnipidamisega nn pronksiöö sündmustega seoses 2007. aasta aprillis, mille käigus ligikaudu 1 000 politseinikku tõkestasid massiliste korratuste toimepanekut. Asjas oli seitse kaebajat, kellest kolm Eesti kodanikku, kaks Venemaa kodanikku ning kaks määratlemata kodakondsusega isikut. Neli kaebajat leidsid, et neid väärkoheldi vahistamise ning sellele järgnenud lühiajalise kinnipidamise ajal. Kuna tegemist oli erakorralise sündmusega ja mitte igapäevase politseitööga, siis pidas kohus vajalikuks otsuse punktis 104 26. - 28. aprillil 2007 valitsenud olukorda kirjeldada. Kohus märkis täiendavalt, et kuigi kesklinna minek ei olnud ametlikult keelatud, palusid ametivõimud mitmete kanalite vahendusel isikutel koju jääda, üritades seeläbi korrarikkumist lõpetada ja olukorda rahustada. Sündmusi kajastas ulatuslikult ka ajakirjandus, nii et vähemalt rahutuste teisel ja kolmandal õhtul ei saanud keegi öelda, et rahutused ja korrakaitseorganite poolt olukorrast tingituna kasutatud jõud tulid talle üllatusena. Vastavaid taustteadmisi kasutas kohus hindamaks jõu kasutamise lubatavust kaebajate suhtes. Kokkuvõttes leidis kohus artikkel 3 rikkumise ülemäärase jõu kasutamise näol ühe kaebaja suhtes, kellel murti kinnipidamise käigus küünarluu ning kelle võimaliku vastuhaku mahasurumiseks kasutasid politseiametnikud ülemäärast jõudu. EIK on oma varasemates lahendites selgitanud, et jõu kasutamise vajadust isiku kinnipidamise ajal ei saa iseenesest välistada, kuid jõu kasutamisega ei ole lubatav liialdada.⁷² EIK-i kohtupraktika

⁷¹ EIKo 28.03.2013, 10195/08, *Korobov v Eesti*.

⁷² vt nt EIKo 20.03.2013, 4572/06 ja 5684/06, *Pekaslan jt vs Türgi*.

kohaselt ei ole jõu kasutamine kvalifitseeritav väärkohtlemiseks üksnes selgelt määratletud olukordades ning valitsusel tuleb alati tõendada, et jõu kasutamine oli vältimatu.⁷³

2.2 Kui absoluutne on piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld?

Demokraatlikus õigusriigis ei ole põhiõigused ja -vabadused üldjuhul piiramatud. Õigusi või vabadusi võib piirata järgmiste tingimuste samaaegsel esinemisel: piirangud peavad olema kooskõlas seadusega (nn seadusliku aluse põhimõte); piirangud peavad olema vajalikud demokraatlikus ühiskonnas; piirangutel peab olema õigustus (nn legitiimse eesmärgi põhimõte – sõltuvalt artiklist on selleks näiteks riigi julgeolek või territoriaalne terviklikkus, ühiskondlik turvalisus, riigi majanduslik heaolu, avaliku korra kaitse, korratuste või kuritegude ärahoidmine, tervise või kõlbluse kaitse, kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitse, õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamine jne).⁷⁴

Ka riigikohus on oma 1997. aasta lahendis⁷⁵ öelnud, et kaasaegses õigusteoorias valitseb ühene seisukoht, et ühiskonnas ei saa olla absoluutseid - piiramatuid põhiõigusi. Mistahes põhiõiguse realiseerimisvõimalused saavad piiramatult kesta vaid seni, kuni seejuures ei takistata mingi teise põhiõiguse realiseerimist. Samas tohib inimkeskses ühiskonnas põhiõiguste konfliktolukordades kõige vähem piirata inimväärikust - kompleksset põhiõigust, mille elementideks on eeskätt /.../ õigus kehalisele puutumatussele.

EIÕK artikli 15 järgi on piinamise keeld absoluutne, st sellest ei või kõrvale astuda ega piiranguid seada ka sõjaolukorras või muus hädaolukorras, mis ähvardab rahva eluvõimet. Piinamisest, ebainimlikust või alandavast kohtlemisest hoidumine on üks demokraatliku ühiskonna kõige fundamentaalsemaid väärtusi. Isegi selliste raskete probleemide lahendamisel nagu võitlus terrorismi või organiseeritud kuritegevusega pole mingilgi määral lubatud piinamine, ebainimlik või alandav kohtlemine ega karistamine.⁷⁶ ÜRO piinamisvastase konventsiooni artikli 2 kohaselt ei saa piinamist õigustada mitte mingisugused erandlikud asjaolud: ei sõda ega sõjaohu, ei sisemine poliitiline ebastabiilsus ega erakorraline olukord. Samuti ei vabasta vastutusest ülemuse või ametivõimude käsk. Ka

⁷³ Samas.

⁷⁴ H.Vallikivi. Põhiõiguste- ja vabaduste piiramise seadusliku aluse põhimõttest. - Juridica 1997/ 5, lk 241-253.

⁷⁵ RKKrKo 3-1-1-80-97. Süüdistuse sisu: E. Tammer oli Tallinna Linnakohtu 3. aprilli 1997. a otsusega tunnistanud süüdi KrK § 130 järgi selles, et tema, ajalehe "Postimees" 3. aprilli 1996. a numbris avaldatud kirjutises pealkirjaga "Ülo Russak eitab vargust", solvas Vilja Laanarut, nimetades teda "rongaemaks" ja "abielulõhkujaks".

⁷⁶ R.Maruste (viide 44), lk 120.

PS-is ei ole piinamise keeldu reguleerivale § 18-le ette nähtud võimalusi sellest kõrvalekaldumiseks.

Ühiskonnas tekib siiski aeg-ajalt diskussioone seoses piinamise võimaliku lubamisega teatud konkreetsetel juhtumitel. Üheks selliseks peetakse nn tiksuva pommi juhtumit, kus isikule on teada pommi asukoht, kuid ta keeldub seda võimudele ütlema ning pommi plahvatamisega võib hukkuda tuhandeid inimesi. Üheks kuulsamaks selliseks juhtumiks oli Saksamaal aset leidnud ning ka Euroopas laialdasemat kuulsust saanud Gäfgeni⁷⁷ kaasus, kus pommiks oli väikese poisi asukoht. Juhtum leidis aset 2002. aasta septembris kui üks Frankfurdi juuratudeng röövis lapse, et tema vanematelt välja pressida suur summa lunaraha. Politsei pidas rööviija peatselt kinni, kuid viimane keeldus politseile avaldamast lapse asukohta, mispeale ähvardas politsei röövijat, et kui ta keeldub lapse asukohta avaldamast põhjustavad nad talle suurt valu ning manustavad tõeseerumit.⁷⁸ Inimlikust küljest on sellised juhtumid kindlasti šokeerivad ja esmalt mõeldakse ikkagi röövitud lapse väärikusele, kuid õiguslikus mõttes tuleb silmas pidada ka rööviija inimväärikat kohtlemist. Antud asjas leidis ka EIK, et politsei ähvardas kaebajat piinamisega, mis on ebainimlik kohtlemine artikkel 3 alusel.

Kuigi vastav teema ei ole antud töö uurimise eesmärk võib siiski välja tuua mõned piinamise lubatavuse poolt- ja vastuargumendid. Gäfgeni kaasuse pinnalt saab välja tuua ühe olulise poolt argumendi, milleks on lapse võimalik elu päästmine. Võimalike terrorirünnakute puhul võib ühe lapse elu asemel olla sadade ja tuhandete inimeste elud. Kuid ka sellistel ekstreemsetel juhtudel ei saaks olla kindlaid õpikureegleid, mille järgi võimuorganid saaksid piinamist rakendades talitada. Piinamisega ähvardades ja piinamist reaalselt rakendades peaks alati arvestama, et piinatav ei pruugi tõtt rääkida ja tema ütluste ajendiks on hoopis valu vältimine. Teiseks, ei saa kunagi kindel olla ja paika panna igaks juhtumiks eraldi reegleid, kuivõrd intensiivne peaks väärkohtlemine olema. Samuti ei saa kunagi välistada väärkohtlemise kuritarvitamist võimuorganite poolt.

Asjas *Selmouni vs Prantsusmaa*⁷⁹, kus kaebaja võeti Prantsusmaa politsei poolt vahi alla seoses narkokaubandusega, kordab inimõiguste kohus taas, et EIÕK artikkel 3 näeb ette ühe demokraatliku ühiskonna põhiväärtuse. Isegi kõige keerulisemates olukordades nagu võitlus terrorismi ja organiseeritud kuritegevusega, keelab konventsioon eranditult piinamise

⁷⁷ EIKo 1.06.2010, 22978/05, *Gäfgen vs Saksamaa*.

⁷⁸ E.Hilgendorf. Piinamine õigusriigis? - *Juridica* 2004/10, lk 661-662.

⁷⁹ EIKo 28.07.1999, 25803/94, *Selmouni vs Prantsusmaa*.

ja ebainimliku ja alandava kohtlemise või karistamise, vaatamata puudutatud isiku enda tegevust. Erinevalt teistest konventsiooni sätetest ei näe artikkel 3 ette ühtegi erandit ja sellest ei või konventsiooni artikkel 15 lg 1 alusel taganeda ka hädaolukorras, mis ähvardab rahva eluvõimet. Sama kinnitas EIK ka asjas *El Masri vs Endine Jugoslaavia Vabariik Makedoonia*⁸⁰, kus kaebaja oli Saksamaa ja Liibanoni kodanik, kes peeti 2003. a detsembris kinni Saksamaa ja Endise Jugoslaavia Vabariigi Makedoonia piiri ületamisel ning viidi sunniviisiliselt Skopjes hotelli. Kaebajat hoiti tahtevastaselt hotellis 23 päeva, mille kestel teda küsitleti seotuse kohta terroristlike organisatsioonidega. Ametivõimud andsid ta üle USA Luure Keskagentuurile (CIA), kes viisid ta tahtevastaselt Afganistani USA sõjaväebaasi. 2004. a maikuus toimetati kaebaja tagasi Saksamaale. Müncheni prokurör andis välja vahistamiskorralduse CIA mitme ametiisiku suhtes.

2.2.1 Inimväärikuse absoluutsusest

Võrreldes piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu absoluutsusega, ei ole inimväärikusele kui piiramatule väärtusele otsesõnu viidatud. Kuigi nii ÜRO põhikiri ja inimõiguste ülddeklaratsioon räägivad inimväärikuse austamisest ja kaitsmisest, ei ole seal otseselt määratletud inimväärikuse mõõdet. Viite inimväärikusele kui absoluutsele väärtusele sätestab siiski Euroopa Liidu põhiõiguste harta, mille artikkel 1 kohaselt on inimväärikus puutumatu.

Inimväärikus kui kõigi inimõiguste ja põhiväärtuste alustala, mille kaitsmise vajalikkus on määratletud ka rahvusvahelises õiguses, peaks juba oma olemuselt olema absoluutne väärtus. Füüsilist ja vaimset väärikust, kui vabaduste ja õiguste kohaldamise eeltingimust, ei tohiks ühelgi tingimusel rikkuda.⁸¹ Seotuna piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeluga peaks iga avaliku võimu poolne väärkohtlemine, mille tulemusel on kahjustatud isiku vaimset või füüsilist väärikust, olema õigusvastane ja keelatud, kuid mitte iga kohtlemine ei pruugi olla inimväärikust alandav.

⁸⁰ EIKo 13.12.12, 39630/09, *El Masri vs Endine Jugoslaavia Vabariik Makedoonia*.

⁸¹ D.Kretzmer ja E.Klein (toimet). *The Concept of Human Dignity in Human Rights Discourse*. Kluwer Law International: Haag 2002, lk 119.

2.3 Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld ja vastutus

Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeldu sätestavate rahvusvaheliste konventsioonide juurde on vastava õiguse tagamiseks loodud ka rahvusvahelised järelevalveorganisatsioonid. ÜRO Piinamisvastase konventsiooni alusel on asutatud Piinamisvastane Komitee (CAT), mille ülesandeks on jälgida piinamisvastase konventsiooni rakendamist konventsiooni osalisriikides. Kõik konventsiooni osalised on kohustatud esitama regulaarseid raporteid komiteele selle kohta, kuidas konventsioonis sisalduvaid õiguseid riigis rakendatakse.

18.12.2002 võttis ÜRO vastu piinamisvastase konventsiooni fakultatiivse protokoll. Eesti Vabariik kirjutas protokollile alla 21.09.2004 ning see jõustus Eesti suhtes 27.11.2006. Selle protokoll kohaselt peab liikmesriik looma või nimetama piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamiseks vähemalt ühe ennetusasutuse, kelle ülesandeks on kontrollida kinnipidamiskohtade tegevust eesnimetatud eesmärgist lähtuvalt. Eestis on selleks institutsiooniks õiguskantsler.

Eesti on ühinenud ka Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsiooniga⁸², mille alusel on asutatud Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) ning mille ülesandeks on vabaduskaotuses olevate inimeste ebainimliku kohtlemise ennetamine Euroopas. Selleks korraldab CPT külastuskäike kinnipidamiskohtadesse, et hinnata, kuidas vabaduskaotuses inimesi koheldakse. Kinnipidamiskohtade alla kuuluvad vanglad, noorte kinnipidamiskeskused, politseijaoskonnad, sisserändajate kinnipidamiskeskused, psühhiaatriaiglad, sotsiaalhooldekodud jne. Pärast igakordset taolist külastust saadab CPT vastavasse riiki üksikasjaliku aruande.

Inimõiguste kaitse edendamiseks on Eestis loodud avalikes huvides tegutsev sihtasutus nimega Inimõiguste Keskus. Lisaks muule tegevusele inimõiguste vallas annab keskus iga-aastaselt välja ka aruandeid inimõiguste kohta Eestis. Aruannete põhjal võib teha üldisi järeldusi inimõiguste olukorra kohta aasta lõikes. Näiteks 2011. aasta aruandes viidatakse kitsaskohana piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise kontekstis tingimustele hooldushaiglates.⁸³ Aruande kokkuvõttes leidis Inimõiguste Keskus, et hooldusravi või

⁸² Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsioon. RT II 1996, 36, 132.

⁸³ Inimõiguste keskuse aruanne "Inimõigused Eestis 2011." Arvutivõrgus: <http://humanrights.ee/inimoiguste-aruanne-2/inimoigused-eestis-2011/piinamise-ebainimlikult-voi-alandavalt-kohtlemise-ja-karistamise-keeld/> (27.04.2013).

hoolekande teenuse saamisel Eestis võib esineda isegi väärkohtlemise kõige raskemat vormi, so piinamist. Lisaks võib hooldusraviasutustes olla tegemist inimväärikust alandavate kinnipidamis-, elu- või olmetingimustega, ebaproportsionaalse liikumise piiramisega, alandava kohtlemisega, ohjeldamisega ja kaebemehhanismide puudumisega. Hooldekodude olukord on ära märgitud ka õiguskantsleri 2011. aasta tegevuste ülevaates.⁸⁴ Vastaval aastal külastas õiguskantsler 11 erihooldusteenust osutavat asutust ning leidis, et peamised rikkumised seisnesid teenust saava isiku tema õigustest teavitamisel, isiku eraldamisel, dokumentide kogumisel ja meditsiinilise personali ettevalmistamisel. Kuigi Eestis kohtupraktika vastaval teemal puudub, on EIK väljendanud oma seisukohta seoses sotsiaalhoolekande asutuste ja riigi ressurssidega selliselt, et piisavate rahaliste vahendite puudumine ei ole asjakohane argument, et õigustada halbasid elamistingimusi hooldekodudes.⁸⁵

Väärkohtlejate karistamiseks peaks esimese tasandina olema siiski ette nähtud vastav regulatsioon riigi siseriiklikus õiguskorras. Piinamise ja inimväärikust alandava kohtlemise eest, mis on toime pandud avaliku võimu esindaja poolt, on Eestis ette nähtud vastutus karistusseadustikus⁸⁶ (KarS). KarS § 122 on pealkirjastatud kui "piinamine" ning sätestab rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse järjepideva või suurt valu põhjustanud kehalise väärkohtlemise eest. KarS § 324 järgi on kinnipidamiskoha ametniku poolt kinnipeetava, arestialuse või vahistatu inimväärikuse alandamise, diskrimineerimise või tema õiguste ebaseadusliku piiramise eest ametiseisundit ära kasutades ette nähtud rahaline karistus või kuni üheaastase vangistus. Võimulialduse eest KarS § 291 mõistes⁸⁷ on ette nähtud rahaline karistus või kuni viieaastane vangistus. Ebaseadusliku ülekuulamise uurija või prokuröri poolt vägivallaga ütluste andmisele sundimise eest on KarS § 312 järgi ette nähtud rahaline karistus või ühe- kuni viieaastase vangistus.

Justiitsministeeriumi registreeritud kuritegevuse aastaülevaate⁸⁸ kohaselt leidis 2012. aastal aset 32 võimulialduse juhtumit (2011. aastal samuti 32) ning üks kinnipeetava või vahistatu ebaseadusliku kohtlemise juhtumit (2011. aastal samuti 1). 2012. aastal ei registreeritud ühtegi ebaseaduslikku ülekuulamist, võrdluses 2011. aastaga, kus oli üks taoline juhtum. §

⁸⁴ Õiguskantsleri 2011. aasta tegevuse ülevaade. Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/ylevaade_2011_qr.pdf (27.04.2013), lk 52.

⁸⁵ EIKo 17.01.2012, 36760/06, *Stanev vs Bulgaaria*.

⁸⁶ Karistusseadustik. RT I, 17.04.2013, 8.

⁸⁷ Ametialaseid ülesandeid täitva ametiisiku poolt relva, erivahendi või vägivalla ebaseaduslik kasutamine.

⁸⁸ Justiitsministeeriumi statistika. Registreeritud kuritegevus Eestis 2003-2012. Arvutivõrgus <http://www.just.ee/57886> (27.04.2013).

122 osas ei ole võimalik statistikat teha, kuna vastav paragrahv hõlmab kõiki piinamise juhtumeid ja mitte ainult neid, mis on toime pandud avaliku võimu esindaja poolt.

Piinamisvastase konventsiooni kohaselt peab riik tagama, et kõik piinamiseks peetavad teod oleksid karistusõiguses sätestatud kuritegudena. Sama kohaldatakse piinamiskatsete ja piinamisest osavõtu suhtes. Lisaks peab riik tagama selliste kuritegude eest nende raskust arvestavad karistused.

Eesti karistusseadustikus piinamist karistav säte on võrreldes piinamisvastases konventsioonis sätestatuga äärmiselt kitsas ja ei hõlma *expressis verbis* endas vaimset väärkohtlemist. Kinnipeetavate põhiseaduse §-st 18 tulenevate õiguste kaitseks on karistusseadustikus kolm erinormi, mis puudutavad kinnipeetava ebaseaduslikku kohtlemist kinnipidamiskohas, võimuliialdust ning ebaseaduslikku ülekuulamist. Karistusena on võimuliialduse ning ebaseadusliku ülekuulamise eest ette nähtud maksimaalselt viieaastane karistus, kinnipeetava ebaseadusliku kohtlemise eest kinnipidamisasutuses aga kuni üheaastane vangistus.

Piinamise mõiste kitsas fikseeritus ja viite puudumine vaimsele väärkohtlemisele Eesti karistusseadustikus on problemaatiline olnud piinamisvastasele komiteele. Piinamisvastase komitee 22.11.2007 valminud neljandas perioodilises aruandes Eesti kohta, avaldab komitee endiselt kahetsust, et karistusseadustiku §-s 122 sisalduv definitsioon, isegi kui lugeda seda seostatuna karistusseadustiku §-des 291, 312 ja 324 sätestatud kuritegudega, ei kajasta täielikult kõiki piinamisvastase konventsiooni artiklis 1 sätestatud tunnuseid, eriti, mis puudutavad vaimset laadi valu ja kannatuste põhjustamist, diskrimineerimist ja ametiisiku vaikivat nõusolekut⁸⁹. Enne viienda perioodilise aruande esitamist, palus piinamisvastane komitee Eestil vastata esitatud küsimustele. Muuhulgas pidi Eesti välja tooma informatsiooni astutavate sammude kohta, mis viiksid piinamise mõiste karistusseadustikus kooskõlla piinamisvastase konventsiooni artikliga 1. Samuti palus piinamisvastane komitee informatsiooni selle kohta, kas on astutud samme selles suunas, et piinamise eest oleksid karistusseadustikus teoga võrdväärsed karistused ette nähtud.

⁸⁹Piinamisvastase komitee kolmekümne üheksas istung, Genf, 23.11.2007. Piinamisvastase komitee soovitusel Eesti neljanda aruande kohta. Arvutivõrgus: http://web-static.vm.ee/static/failid/407/piinamisvastase_komitee_sovitused_EST.pdf (12.04.2013).

Piinamisvastase komitee küsimuste peale esitas Eesti oma vastused⁹⁰. Vastustes on välja toodud, et Justiitsministeeriumil on 2011. aastal plaanis esitada seaduse muutmise eelnõu, mis muudaks karistusseadustiku § 122 selliselt, et kustutatakse sõna "kehaline" ja karistatavaks jääks igasugune väärkohtlemine.⁹¹ Eesti viitab oma vastuses ka sellele, et kindlatel juhtumitel saab piinamist, nii nagu seda mõtestab ka piinamisvastane konventsioon, kvalifitseerida teiste karistusseadustiku §-de alusel (§ 291, 312 või 324). Karistumäära osas (rahaline karistus või kuni 5 aastat vangistust) Eesti probleemi ei näe ja on endiselt arvamusel, et kui piinamisega kaasneb raske tervisekahjustus või surm, on vastav tegu karistatav üldiste karistusseadustiku sätete alusel.

2.4 Kohtupraktika vahekokkuvõte

Eelnevast kohtupraktika analüüsist on näha, et artikkel 3 kaitseala on väga lai ning hõlmab endas mitut liiki väärkohtlemist. EIK praktikale toetudes on väärkohtlemise liigitamisel EIÕK artikkel 3 alla vajalik tuvastada teatav miinimum raskusaste. Selle hindamisel tuleb vaadata väärkohtlemise kestust, selle füüsilist ja vaimset toimet, ohvri sugu, vanust ja tervislikku seisundit. Seda hindamiskriteeriumit kasutab EIK järjepidevalt oma lahendites.

EIK praktikale tuginedes saab teha järgmise kokkuvõtte:

1. Asüülitaoitleja tagasisaatmine Kreekasse, kus asüülitaoitlejate kinnipidamistingimused on äärmiselt kehvad ning menetluse läbiviimine ebakorrektnel, on ebainimlik kohtlemine, kuna halvad kinnipidamistingimused Kreekas on üldsusele teada asjaolu.
2. Väljasaatmine riiki, kus isikuid ootab võimalik kinnipidamine rangeima režiimiga vanglas ja eluaegne vanglakaristus ei ole iseenesest artikkel 3 rikkumine, arvestades tingimusi rangeima režiimiga vanglas ning kuriteo raskusastet. Samas langeb artikkel 3 kaitsealasse skisofreeniahaige isiku väljasaatmine riiki, kus teda võidakse kinni hoida rangeima režiimiga vanglas, mis kahjustaks isiku vaimset tervist.
3. Asjaolu, et välismaalased, kelle suhtes on tehtud väljasaatmisotsus ei saa põhimõtteliselt nõuda jäämist väljasaatmisotsuse teinud riigi territooriumule selleks, et saada kasu selle riigi tervishoiu-, sotsiaal- või muudest teenustest. Artikkel 3 kohaldamiseks tuleb väga haigete isikute väljasaatmisel arvestada haiguse kulgu ja

⁹⁰Eesti viies aruanne piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastase konventsiooni täitmise kohta. Avrutivõrgus:

http://www.vm.ee/sites/default/files/CAT_Replies_of_Estonia.pdf (12.04.2013).

⁹¹Seisuga 12.04.2013 ei olnud vastavasisulist eelnõud Riigikogu veebilehe, www.riigikogu.ee, eelnõude otsingu andmetel Riigikogu menetlusse esitatud.

tõsidust, teiseks adekvaatse arstiabi ja ravivõimaluste olemasolu sihtriigis ning kolmandaks perekonna toe olemasolu. Seega saab väljasaatmine kuuluda artikkel 3 kaitsealasse vaid väga erandlike juhtudel.

4. Lepinguosaline riik võib vastutada ka üksikisikute poolt toimepandud konventsioonis tagatud õiguste rikkumise eest. Samuti võib lepinguosaline riik vastutada siis, kui ametiisikud tegutsevad *ultra vires* või vastupidiselt neile antud juhistele.
5. Artikkel 3 nõuab, et riigid tagaksid efektiivsed karistusseaduse sätted, et ära hoida isikute väärivuse rikkumised. Lisaks peavad riigid rikkumiste ennetamiseks, ärahoidmiseks ja karistamiseks tagama ka vastavad õiguskaitseorganid. Samas ei saa riigi taolisi kohustusi tõlgendada selliselt, et riik tagaks läbi oma õigussüsteemi, et ebainimlikku ja alandavat kohtlemist ei pandaks üldse eraisikute vahel toime. Peavad lihtsalt olema tagatud piisavad võimalused selliste rikkumiste tuvastamiseks ja süüdlaste karistamiseks.
6. Massirahutuste käigus toime pandud väärkohtlemise osas arvestas kohus ka üldist olukorda rahutuste ajal ning seda, et riik oli läbi meediakanalite palunud isikutel koju jääda.
7. Piinamisest, ebainimlikust või alandavast kohtlemisest hoidumine on üks demokraatliku ühiskonna kõige fundamentaalsemaid väärtusi. Isegi selliste raskete probleemide lahendamisel nagu võitlus terrorismi või organiseeritud kuritegevusega pole mingilgi määral lubatud piinamine, ebainimlik või alandav kohtlemine ega karistamine.

Riigikohus on leidnud, et ohjeldusmeetmete kasutamine ei ole reeglina ebainimlik kohtlemine, kui meetme kohaldamine oli õiguspärane ja ohjeldusmeetme kohaldamisel kasutatud jõud ei väljunud sellest piirist, mis on meetme kohaldamiseks mõistlikult vajalik. Piinamise määratlusega ei ole hõlmatud seaduspärase ennetava meetme kohaldamisel paratamatult kaasnevad mõõdukaid kannatused, valu või üleelamised.

Nii Euroopa kui ka ÜRO piinamisvastase konventsiooni alusel on loodud järelevalveorganisatsioonid, kelle ülesandeks on järgida konventsiooni rakendamist osalisriikides. See omakorda sunnib ka riike pingutama tagamaks oma territooriumil vähemasti inimõiguselased miinimumstandardid. Vastavate organite raportitele on ka EIK oma lahendites tuginenud.

3. PIINAMISE JA EBAINIMLIKU KOHTLEMISE ERISTAMINE

3.1 Piinamine

Nagu eelpool sai välja toodud on piinamise laiem mõiste kirjas ÜRO piinamisvastases konventsioonis. Vastavale mõistele on oma lahendites tuginenud nii riigikohus kui ka Euroopa inimõiguste kohus, kuivõrd põhiseaduse ja EIÕK enda määratlus sisustab vaid piinamise keelu ning ei ava selle mõistet.

Arvestades piinamisvastase konventsiooni määratlust peab piinamise kvalifitseerimiseks olema täidetud kolm tingimust:

1. tugev füüsiline või vaimset laadi valu või kannatus (piin) peab olema teadlikult ehk meelega tekitatud või ühel määratluses antud eesmärgil⁹²;
2. piin peab olema tekitatud ametiasutuse või- isikute õhutusel, teadmisel, korraldamisel või vahetul osalusel;
3. määratlusega ei ole hõlmatud seaduspäraste sanktsioonidega paratamatult kaasnevad mõõdukad kannatused, valu või üleelamised.

Piinamisele on iseloomulik teadlikkus, tahtlikkus ja sihipärasus kannatuste tekitamises.⁹³ Piinamine on väärkohtlemise raskeim vorm, mis seisneb eriti raskes ja teadlikus julmuses, ebainimlikkuses või alandamises ning toob kaasa tugeva valu ja kannatused ning alandab isiku inimväärikust.⁹⁴ Üks esimesi lahendeid, milles EIKo artikkel 3 mõiste avas, oli otsus Kreeka asjas aastal 1969.⁹⁵ Antud kaasuses defineeriti piinamist kui ebainimlikku kohtlemist, mille eesmärk on näiteks saada informatsiooni või järeleandmisi või karistada. Ebainimliku kohtlemise või karistamise osas leidis komisjon, et see on kohtlemine, mis ettekavatsetult põhjustab suuri vaimseid või füüsilisi kannatusi, mis on selles olukorras õigustamata. Alandavat kohtlemist käsitles komisjon teona, mis raskesti alandab kedagi teiste ees või sunnib kedagi käituma tema tahte või südametunnistuse vastaselt.⁹⁶ Samas kohtuasjas leidis kohus, et on tuvastatud piinamine ja väärkohtlemine mitmetes intsidentides, mille pani toime Ateena julgeolekupolitsei, mis on vastuolus artikliga 3.⁹⁷

⁹² Eesmärgil; et saada sellelt isikult või kolmandalt isikult teavet või ülestunnistusi; et karistada teda teo eest, mille on toime pannud tema ise või kolmas isik või mille toimepanemises teda kahtlustatakse; või et hirmutada teda või kolmandat isikut või et neid millekski sundida; või mis tahes diskrimineerimisel rajaneval põhjusel,

⁹³ R.Maruste (viide 44), lk 121-122.

⁹⁴ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 18/9.

⁹⁵ U.Lõhmus (koost). Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: SA Iuridicum, lk 49.

⁹⁶ Samas.

⁹⁷ P.Van Dijk, G.J.H van Hoof. (viide 57), lk 309.

EIK kvalifitseeris riigi vastutuse piinamise ees ka asjas *Aksoy vs Türgi*⁹⁸, kus vahistatu riietati lahti ja riputati seljataha seotud kätega üles ehk kasutati nn Palestiina riputamist. Selleks, et kvalifitseerida väärkohtlemist piinamisena peab väärkohtlemine olema tahtlik ja põhjustama väga tõsiseid ja julmasid kannatusi. Kohus leidis, et nn Palestiina riputamist saab kasutada ainult tahtlikult, kuna see vajab teatavat ettevalmistust ja pingutust, seda kasutati eesmärgiga saada kaebajalt informatsiooni ning tekitas kaebajale ka tugevat valu, muuhulgas näitavad meditsiinilised tõendid, et kaebaja mõlemad käed olid pärast sellise meetme rakendamist halvatud ja seda mõnda aega. Kõik see kokku veenis kohut, et selline kohtlemine oli niivõrd tõsist ja julma laadi, et seda saab kirjeldada vaid piinamisena.

Asjas *Selmouni vs Prantsusmaa* peksis politseinik vahistatud araabia päritolu narkodiilerit päevade viisi, alandas teda politseinike rivi vahelt alasti läbijooksimisega, kus igaüks võis teda lüüa, tema suhtes kasutati seksuaalset vägivalda, tema peale urineeriti ja tehti muid jõledusi. Kohus leidis üksmeelselt, et kasutatud füüsiline ja vaimne vägivald põhjustas sügavat valu ja kannatust, mistõttu tuleb tegu kvalifitseerida piinamisena.⁹⁹ Samas lahendis viitas kohus konventsioonile kui elavale instrumendile, mida võib tõlgendada tänapäeva elu valguses ning märkis, et teatud teod, mis võisid minevaks kvalifitseeruda ebainimlikuks või avaldavaks ja mitte piinamiseks, siis tulevikus võib see vastupidiseks osutuda. Kohtu nägemuses nõuab aina tõusev inimõiguste ja põhiõiguste kaitsmise standard samaaegselt ka suuremat kindlameelsust põhiväärtuste hindamisel demokraatlikus ühiskonnas. Kohus on leidnud ka, et vahistatu vägistamine kurikaga võimuesindaja poolt on erilisel julm väärkohtlemise vorm, mis jättis kaebajale sügavad hingelised haavad, millest paranamine võtab kauem aega kui mõne muu vaimse või füüsilise väärkohtlemise puhul.¹⁰⁰ Seetõttu kvalifitseeris kohus antud teo piinamisena.

Piinamise korral on teadlikkus, tahtlikkus ja sihipärasus omane kannatuste tekitamisele, kui teadlikkus ja eesmärgipärasus puudub, ei ole üldjuhul tegu piinamisega. Piinamise eesmärk võib olla näiteks soov saada informatsiooni või ülestunnistust või saavutada süü omaksvõtt, kuid eesmärk ei pea tingimata olenema selles ja võib seisneda näiteks kättemaksus ning agressiivsuse kontrollimatus väljaelamises nende poolt, kellel on isiku üle võim.¹⁰¹

⁹⁸ EIKo 18.12. 1996, 21987/93, *Aksoy vs Türgi*.

⁹⁹ R.Maruste (viide 44), lk 122.

¹⁰⁰ EIK (Information Note on the Court's case-law No. 148), 17.1.2012, 12294/07, *Zontul vs Kreeka*.

¹⁰¹ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 18/9.

1978. aastal tegi EIK otsuse asjas *Irima vs Ühendkuningriigid*, kus hindamisel olid riigi poolt ülekuulamisel kasutatavad nn viis ülekuulamistaktikat.¹⁰² Esiteks sunniti ülekuulatavaid oikki tunde seisma ühes asendis vastu seinale nii, et nende sõrmed puudutasid kindlat kohta seinal ning jalad olid harkis ja seinast eemal, mistõttu pidid nad olema kikärvukil ja toetuma oma keharaskusega vaid sõrmedele. Teiseks pandi isikutele pähe must või kamuflaazist kott, mis võeti ära vaid ülekuulamise ajaks. Kolmandaks hoiti isikuid enne ülekuulamist ruumis, kus oli väga vali heli. Neljandaks ei lastud neil enne ülekuulamist magada ning viiendaks ei antud neile piisavalt süüa ja juua. Kohus leidis, et kuigi nn viis ülekuulamistehnikat, kui neid rakendati samaaegselt andis kindlasti välja ebainimliku ja alandava kohtlemise mõõdu. Kuigi viie ülekuulamistaktika eesmärgiks oli ülestunnistuse väljapressimine ja kuigi seda kasutati süstemaatiliselt, ei kannatanud isikud sellise intensiivsuse ja julmusega väärkohtlemise all, mida annaks mõista kui piinamist selle sõna otseses tähenduses.

3.2 Ebainimlik ja alandav kohtlemine

Ebainimlik ja alandav kohtlemine erineb piinamisest ennekõike tugevusastme poolest, olles piinamisest nõrgem, kuid kindlaid piire piinamise ja ebainimliku ja alandava kohtlemise vahel on raske määratleda. See, kas rikkumine lugeda piinamiseks või ebainimlikuks ja alandavaks kohtlemiseks, selgub tihti iga kaasuse puhul eraldi ja põhineb kaasuse asjaoludel. Ebainimlik ja alandav kohtlemine viitab väärkohtlemisele, mis ei pea olema toime pandud kindla eesmärgiga, kuid väärkohtlemine peab olema tahtlik. Alandava kohtlemise puhul ei pruugi isiku kannatused olla nii intensiivsed kui piinamisel, kuid sellega kaasneb tavaliselt isiku alandamine.

Põhiseaduse ja EIÕK vastavaid norme võrreldes ilmneb, et põhiseaduses puudub ebainimliku kohtlemise või karistamise mõiste, kuid on kasutusel julma kohtlemise ja karistamise mõiste. Normidele rahvusvahelises jurisprudentsis antud sisu arvestades tuleb asuda seisukohale, et põhiseaduses on julmust käsitletud ebainimlikkuse sünonüümina, so ebainimlik ehk julm.¹⁰³

Juba varem juttu olnud lahendis *M.S.S v Belgia ja Kreeka*¹⁰⁴ võtab EIK oma eelnevad lahendid kokku ning määratleb milliseid juhtumeid on kohus varasemalt lugenud ebainimlikuks ja alandavaks. Kohus loeb väärkohtlemise ebainimlikuks kui see oli

¹⁰² EIKo (viide 57).

¹⁰³ R.Maruste (viide 44), lk 120.

¹⁰⁴ EIKo 21.01.2011, 30696/09, *M.S.S vs Belgia ja Kreeka*.

ettekavatsetud, kestis mitmeid tunde järjest ja põhjustas kas kehalise vigastuse või intensiivseid hingelisi kannatusi. Väärkohtlemine on alandav kui see alandab või alavääristab isikut, näidates välja austuse puudumist või vähendab isiku inimväärikust või põhjustab hirmutunnet, ängistust või alaväärsust, mis murrab isiku moraalse ja psüühilise vastupanu. Piisab sellest, kui isik tunneb ennast enda silmis alandatuna. Samas võib esineda ka juhtumeid, kus vaatamata alavääristamise ja alandamise eesmärk puudub, on tegemist siiski artikkel 3 rikkumisega. Asjas *Julin vs Eesti*¹⁰⁵ viitab kohus samuti oma varasematele lahenditele öeldes, et karistamine või kohtlemine oleks ebainimlik või alandav, peab sellega kaasnev kannatus või alandatus igal juhul ületama vältimatu kannatuse või alandatuse.

EIK menetluses oli kohtuasi, kus kaebaja kaebas kehvade elamistingimuste üle hooldekodus.¹⁰⁶ Kaebaja sõnade kohaselt olid hooldekodu elamistingimused, eriti ebapiisav toit, haledad sanitaaringimused, ebapiisav küte, vastu tahtmist ravi, ülerahvastatud magamistoad ja teraapia ning vaba aja veetmise võimaluste puudumine, kujutavad endast artikkel 3 vastast kohtlemist. Kohus leidis, et hindamaks kas sellised tingimused on ebainimlikud peab arvestama kinnipidamisrežiimi rangust, kinnipidamise kestust, eesmärki ning selle mõju isikule. Selles valguses rõhutas kohus, et väärkohtlemise keeld laieneb ühetaoliselt kõigile isiku vabaduse piiramise vormidele ja ei tee vahet millisel põhjusel isiku vabadust piiratakse. Seega ei ole oluline kas isik on paigutatud kinnisesse asutusse seoses kriminaalkaristusega või eesmärgiga kaitsta isiku elu ja tervist. Kuna kaebaja elas eelpoolmainitud tingimustes peaaegu seitse aastat, leidis kohus, et see annab välja ebainimliku kohtlemise.

EIK on paljudes oma lahendites viidanud minimaalsele raskusastmele, mille peab ületama, et väärkohtlemine kvalifitseeruks artikkel 3 kaitsealasse. 09.04.2013 otsuses *Iurcu vs Moldova*¹⁰⁷ lükkas kohus tagasi Moldova valitsuse esitatud vastuväite, et kehavigastuste vähetähtsa iseloomu tõttu ei ole ületatud artikli 3 minimaalset raskusastet, toetudes kaebaja haavatavale seisundile tulenevalt tema vanusest. Kaebaja peeti kinni 15-aastasena ning toimetati politseijaoskonda, kus teda sunniti põlvitama käed kuklal ligikaudu 3 tundi ning mitmel korral löid politseinik teda selga. Seega on minimaalne raskusaste väiksem alaealiste osas.

¹⁰⁵ EIKo 29.05.2012, 16563/08, 40841/08, 8192/10 ja 18656/10, *Julin vs Eesti*.

¹⁰⁶ EIKo 17.01.2012, 36760/06, *Stanev vs Bulgaaria*.

¹⁰⁷ EIKo 09.04.2013, 33759/10, *Iurcu vs Moldova*.

Juba mitmel korral juttu olnud Julin vs Eesti lahendis oli kaebuse esemeks ka täieliku läbiotsimise ebainimlikkus. Kohus viitas oma eelmistes lahendites väljendatud seisukohtadele, kus on uuritud alasti ja intiimsete kehaliste läbiotsimiste vastavust konventsioonile. EIK on leidnud, et kuigi täielikud läbiotsimised võivad puhuti vajalikud olla vangla julgeoleku tagamiseks või korratuste või kuritegude ennetamiseks, tuleb need läbi viia sobival viisil ja need peavad olema õigustatud. Muuhulgas on kohus lugenud läbiotsimist alavääristavaks, kui kinnipeetav oli kohustatud lahti riietuma naissoost vanglaametniku juuresolekul ning tema suguorganeid ja toitu katsuti paljaste kätega ning kui läbiotsimine viidi läbi nelja valvuri ees, kes kinnipeetavat mõnitasid ja sõimasid. Julini kaasuse pinnalt märkis kohus, et kaebaja käitumine, sh tema korduvad konfliktid vangla juhtkonnaga ja tema suhtumine iseendasse, tundub olevat andnud ametivõimudele alust pidada teda vanglale keskmisest suuremat julgeolekuriski kujutavaks. EIK ei kahtle, et kõne all olev läbiotsimine põhjustas kaebajale kannatusi, kuid EIK arvates ei ulatunud need konventsiooni artikliga 3 keelatud minimaalse raskusastmeni. Samas kohtuasjas leidis kaebaja, et lisaks eeltoodule on tema õigus rikutud tema paigutamisega rahustusvoodisse. Selles osas kordas kohus, et ohjeldusmeetmeid ei tohi kunagi kohaldada karistusena, vaid pigem enesevigastamise või teistele isikutele või vangla julgeolekule tõsise ohu vältimiseks. EIK nõustus, et kaebaja käitumine oli algselt agressiivne ja häiriv, kuid arvestades, et kaebaja oli lukustatud karistusosakonna üksikkambrisse, EIK kahtles, et ta kõne all oleval ajal kujutas ohtu iseendale või teistele, mis oleks õigustanud tema paigutamise rahustusvoodisse. Võttes arvesse suurt ahastust ja füüsilist ebamugavust, mida pikaajaline liikumisvõimetus pidi kaebajale põhjustama, leidis EIK, et kaebaja talutud kannatuste ja alandatuse taset ei saa pidada konventsiooni artikli 3 standarditele vastavaks ja leidis artikkel 3 rikkumise.

3.2.1 Vaimsed kannatused

Rääkides piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelust, siis ei EIÕK ega ka PS ei räägi sellest, et tegu peaks olema ainult kehalise väärkohtlemisega. Artikli 3 kaitsealasse kuulub ka vaimne väärkohtlemine, mis võib iseenesest olla ka nii intensiivne, et kvalifitseeruda piinamisena. Näiteks eespool viidatud lahendis Selmouni vs Prantsusmaa, kus kohus leidis, et põhjendamatu avalik lahtiriietamine vastassoost inimeste ees koos kaasnevate mõnituste, solvangute ja alandusega põhjustas ohvrile sügava vaimse kannatuse, mistõttu saab tegu kvalifitseerida piinamisena. Palju otsusi on antud teemal teinud kohus seoses lähedaste isikute teadmata kadumisega pärast nende kinnivõtmist võimuesindajate poolt. Hindamaks

võimalikku rikkumist on isikute kadumisega seoses olulisteks näitajateks perekonnasidemed kadunud isikutega, kas perekonnaliige nägi konkreetset sündmust pealt ning perekonnaliikme osalust isikute kadumisega seotud asjaolude väljaselgitamises.¹⁰⁸ Vaimse kannatuse puhul võivad tagajärgedeks olla sügav meeleheide, depressioon või stress, meeltetegevuse häire või muud akuutsed tõsised psüühikahäired, mille tõendiks võib olla inimese vajadus psüühilise rehabilitatsiooni ja ravi järele, kuid mitte tingimata.¹⁰⁹ Vaimsete kannatuste tuvastamisel võib toetuda lisaks meditsiinilil-psühholoogilistele hinnangutele ka tunnistajate ütlustele ning tervest mõistusest lähtuvatele üldtunnustatud arusaamisele inimväärikusest ja selle alandamisest.¹¹⁰

Asjas Aslankhova jt vs Venemaa¹¹¹ esitasid kohtusse kaebuse viis perekonda, kelle kaheksa meessoost liiget jäid kadunuks pärast kinnipidamist võimuseindajate poolt. Kaebuses leidsid kaebajad, et seoses lähisugulaste kadunuks jäämisega on nad pidanud läbi elama vaimsed kannatused. Kohus leidis, et kadunud meeste sugulasi saab lugeda artikkel 3 rikkumise ohvriteks kuna teadmatus on põhjustanud neile kannatusi ja ängistust.

Lahendis Janowits jt vs Venemaa¹¹² olid kaebajateks Katõni massimõrva ohvrite sugulased, kes leidsid oma kaebuses, et neile on osaks langenud ebainimlik ja alandav kohtlemine, kuna Vene ametivõimud suhtusid ükskõiksele kaebajate taotlustesse, milles nad palusid väljastada informatsiooni lähedaste saatusega seotud asjaolude kohta. EIK selgitab, et artikkel 3 kaitsealasse antud juhul ei kuulu mitte see, et isikute kadumisega on rikutud inimõiguseid, vaid ametivõimude reaktsioonis ja suhtumises juhtumisse, millele on kaebajad nende tähelepanu pööranud. Antud kaasuses ei olnud kohus rahul sellega kuidas Venemaa võimuorganid suhtusid kaebajate püüdlustesse selgitada välja kadunud isikute surmaga seotud asjaolusid ja ei aidanud nende püüdlustele kaasa ning leidis, et kaebajaid on ebainimlikult koheldud.

Samas ei kuulu kohtu hinnangul artikkel 3 kaitsealasse juhtumid, kus isiku lähedased on ametivõimude poolse rünnaku tõttu surma saanud. Asjas Inderbiyeva vs Venemaa¹¹³ surid kannataja kaks õde plahvatuse tagajärjel, mille põhjustasid ametivõimud, kuid kohus leidis, et olukord, kus kaebaja perekonnaliikmed saavad rünnakus silmapilkselt surma ei ole võrreldav

¹⁰⁸ EIKo 16.04.2012, 55508/07 ja 29520/09, *Janowits jt vs Venemaa*.

¹⁰⁹ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 12/10.

¹¹⁰ Samas.

¹¹¹ EIKo 18.12.2012, 2944/06, 8300/07, 50184/07, 332/08, 42509/10, *Aslankhanova jt vs Venemaa*.

¹¹² EIKo 16.04.2012, 55508/07 ja 29520/09, *Janowits jt vs Venemaa* (asi suunati Suurele Kojale 24.09.2012).

¹¹³ EIKo 27.03.2012, 56765/08, *Inderbiyeva vs Venemaa*.

olukorraga, kus isikud on pidanud aastaid elama teadmata oma kadunud perekonnaliikmete saatust.

Kohtu lahendada oli ka juhtum, kus kaebajad leidsid, et nad on pidanud läbi elama tõsised vaimsed kannatused ja ängi, kuna nende küla langes rünnaku ohvriks, mille tagajärjel said surma nende lähedased ning hävinesid maja ja vara.¹¹⁴ Ka siin ei leidnud kohus artikkel 3 rikkumist seoses sellega, et rünnaku tulemusel said nende lähedased surma, see ei põhjusta piisavalt kannatusi ja ei ole võrreldav olukorraga, kus isikute lähedased on kadunud ja perel on pidev mure selle kohta kus nad on ja mis nendega on juhtunud. Samas asjas oli üks kaeba, kelle suhtes jõudis kohus teistsugusele arvamusele. Kaebaja nägi pealt oma naise ja kahe noore poja silmapilksel surma ja langes pärast seda nii tõsisesse šokiseisundisse, et ei suutnud meenutada järgnevate tundide jooksul aset leidnud sündmusi. Seetõttu leidsid kohus, et kannatused, mida kaebaja pidi võimuesindajate rünnakuga seoses läbi elama on niivõrd tõsised, et seda saab lugeda ebainimlikuks kohtlemiseks artikli 3 alusel.

3.2.2 Kinnipidamistingimused

Ebainimlik ja alandav kohtlemine seondub enamasti kinnipidamistingimustega. Kinnipidamiskoha ülerahvastatus, halvad sanitaaringimused, arstiabi puudumine või ebapiisavus, värskes õhus viibimise ja jalutamise võimaluste puudumine, vaimse tegevuse, sh ajalehtede ja ajakirjade lugemise võimatus, üksikvangistus ning kontaktide puudumine jmt võivad teatud tingimustel olla hinnatud kui ebainimlik ning alandav kohtlemine.¹¹⁵ Riik peab tagama, et kinnipidamisasutuste elamistingimused oleksid kooskõlas inimväärikusega, et kinnipidamisega ei kaasneks isikule kannatusi ja raskusi, mis ei ole vältimatult vajalikud ning et kinnipeetavate tervis ja heaolu oleksid piisavalt tagatud.¹¹⁶

EIK on leidnud artikkel 3 rikkumise seoses kinnipidamistingimustega muuhulgas juhul kui asüülitaotlejat hoiti paneelist maja kaks kuud ilma, et teda oleks lastud värske õhtu kätte, talle ei võimaldatud telefoniga helistada, ei antud puhtaid linasid ja piisavalt hügieenitarbeid. Samuti on vastuvõetamatu olukord, kus isikut hoiti kuus päeva piiratud ruumis ilma võimaluseta jalutuskäiguks. Samuti puudus ala vaba aja veetmiseks, magama pidi mustal madratsil ja puudus vaba juurdepääs tuaetile (S.D vs Kreeka, 53541/07). Alandavaks

¹¹⁴ EIKo 29.03.2011, 23445/03, *Esmukhambetov jt v Venemaa*.

¹¹⁵ R.Maruste (viide 44), lk 123.

¹¹⁶ EIKo 21.01.2011, 30696/09, *M.S.S vs Belgia ja Kreeka*.

kohtlemiseks on peetud ka asüülitaotleja kinnipidamist kolm kuud tingimustes, kus puudusid igasugused vaba aja veetmise võimalused ja kus toiduportsjonid olid ebapiisavad (Tabesh vs Kreeka, 26.11.2009, 8256/07). Kohus on mitmete oma lahenditega välja kujundanud ka praktika, mille kohaselt on isiklik ruum kinnipidamiskambris alla 3 m² iseenesest ebainimlik kohtlemine ja artikli 3 rikkumine.¹¹⁷

EIK-is on uurimise all olnud tingimused Narva arestimajas.¹¹⁸ Kohus leidis, et kaebaja kinnipidamistingimused, iseäranis ülerahvastatus, ebapiisav ventilatsioon, üksluine režiim ja halvad hügieenitingimused, olid piisavad, põhjustamaks sellise tõsidusastmega kannatusi ja raskusi, mis ületasid kinnipidamisega kaasnevate kannatuste vältimatu taseme. Sellest tulenevalt leidis ka artikkel 3 rikkumise. Riigikohus on aga vaaginud tingimuste üle Rakvere arestimajas, kus kaebaja kurtis, et arestimajas viibimise ajal ei võimaldatud tal värskes õhus jalutada vähemalt üks tund päevas, tualetti ei saanud kasutada privaatseks, kambris puudus aken, puudus riidenagi ja kapp, isiklike asju ja toitu pidi hoidma põrandal. Kaebaja ei saanud kuude kaupa lähedastega suhelda, sellise kohtlemise eesmärgiks oli tekitada hirmu ja alaväärsust ning murda kaebaja füüsiline või moraalne vastupanu.¹¹⁹ Kinnipidamistingimuste hindamisel tuleb arvesse võtta kinnipidamistingimuste kumulatiivset mõju ja ajavahemikku, mille jooksul isikut konkreetsetes tingimustes peeti. Isiku õiguste rikkumise ulatuse ja võimaliku kahjunõude hindamisel on tähtis silmas pidada, et kinnipidamisasutuse mittenõuetekohased tingimused võivad eraldi võetuna olla mõjult mõõdukad, kuid kogumis kahjustada isiku õigusi ja vabadusi olulisel määral. Sellele tuginedes saatis kohus asja ringkonnakohtusse uuele arutamisele, kuna eelnevalt ei olnud hinnatud tingimusi kogumina.

Kinnipidamistingimustele Eesti vanglates on aja jooksul tähelepanu juhtinud ka CPT, kes viimase külaskäigus Eestisse tegi 2012. aasta, kuid vastavat raportit veel avaldatud ei ole. Kuid 2007. aasta raportis leidis CPT, et probleemsed olid jätkuvalt (ka 2003. aasta raporti kohaselt) Kohtla-Järve, Tallinna, Narva ja Rakvere arestimajad.¹²⁰ Kinnipeetavaid hoiti endiselt räpastes ja ülerahvastatud kambrites, milles ei olnud piisavalt või puudus üldse loomulik valgus ja mis olid tihti ebapiisavalt ventileeritud. Kui vastav raport on koostatud 2007. aasta kohta, siis õiguskantsler on oma 2011. aasta tegevuse ülevaates samuti leidnud

¹¹⁷ Vt nt EIKo 19.02.2013, 24378/04, *Ciolan vs Rumeenia*

¹¹⁸ EIKo 02.07.2009, 41653/05, *Kochetkov v Eesti*.

¹¹⁹ RKHKo 3-3-1-14-10.

¹²⁰ Report to the Estonian Government on the visit to Estonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 9 to 18 May 2007. Strasbourg 19. aprill 2011. Arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2011-15-inf-eng.pdf> (30.04.2013).

puudujääke arestimajade kambrite olmetingimuste osas.¹²¹ Kõnealune probleem on terav Haapsalu kambris, aga ka Narvas ning mõningal määral Valgas ja Võrus. Üldjuhul on kinnipidamiskambrid tugevalt amortiseerunud ja puudub jalutamishoov. Vaatamata uute vanglate ehitamisele, on vanglates jätkuvalt probleeme olmetingimustega.

Riigikohtu praktikas on mitmel korral arutlusele tulnud kahjude hüvitamine seoses kinnipeetava õigusliku aluseta kartseris hoidmise osas. Lahendis 3-3-1-14-06¹²² leidis kohus, et kinnipeetava kartseris hoidmine õigusliku aluseta kujutab endast RVastS § 9 lg-s 1 silmas peetud väärikuse alandamist. Vastavat seisukohta on kohus lahendis nr 3-3-1-93-09¹²³ muutnud ning viidates ka EIK vastavale praktikale leidnud, et inimväärikust alandavaks saab pidada isiku selliseid kannatusi, mis ületasid kinnipidamisega kaasnevate kannatuste vältimatu taseme. Kohtu uus seisukoht on selline, et isiku õigusvastane kartseris hoidmine ei ole iseenesest inimväärikust alandav, kuid võib seda olla, kui sellega kaasnevad isikule täiendavad piirangud ja kannatused, mis ei ole otseselt vajalikud kinnipidamise režiimi järgimiseks.

Riigikohtu arutada oli ka asi, kus kinnipeetav kaebas, et kamber, kus teda hoiti ei vastanud eluruumi nõuetele, mistõttu oli tema sinna paigutamine õigusvastane.¹²⁴ Kaebaja väitel olid kambri põrand ja seinad kaetud kahhelkiviga, ruumis oli ebapiisav ventilatsioon, WC-l puudus uks ning kambris asus trellsein, mis takistas lähenemast kambri uksele. Ka siin viitas RK EIK seiskohtadele, mille kohaselt ei ole vaheseinteta tualeti kasutamine iseenesest kinnipeetava inimväärikust alandav. Tualettruumi avatust on EIK võtnud arvesse ühe komponendina asjaolude kogumist, mille alusel kohus on hinnanud, kas kinnipidamise tingimused kambris ületavad minimaalse raskusastme, et tegemist oleks isiku väärikust alandava kohtlemisega. Arvestades, et kaebaja viibis kambris üksi, ei saa seda olukorda hinnata inimväärikust alandavaks. Ka muus osas ei leidnud kohus väärikuse alandamist ja jättis seega jõusse ringkonnakohtu otsuse, milles jäeti kinnipeetava kaebus rahuldamata.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee on 11. jaanuaril 2006 vastu võtnud soovitusel REC(2006)2 vangistustingimuste osas Euroopas, nn Euroopa Vanglareeglistik, mille eesmärgiks on püüd ühtlustada Euroopa Nõukogu liikmesriikide vangistusala praktikat. Ka Riigikohus on leidnud, et soovitusliku iseloomuga nn Euroopa Vanglareeglistiku normid ei

¹²¹ Õiguskantslerit 2011. aasta tegevuse ülevaade. Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/ylevaade_2011__qr.pdf (30.04.2013).

¹²² RKHKo 3-3-1-14-06.

¹²³ RKHKo 3-3-1-93-09.

¹²⁴ RKHKo 3-3-1-95-09.

ole küll õiguslikult siduvad, kuid neid tuleks käsitada eesmärkide ja põhimõtetenä, mille täitmise poole püüelda ja millest võimaluse korral juhinduda Eesti õigusaktide tõlgendamisel ja rakendamisel.¹²⁵

3.3 Kohtupraktika vahekokkuvõte

Piinamise ja ebainimliku kohtlemise eristamise juures on oluline väärkohtlemise raskusaste ja eesmärk. Piinamine nõuab tavaliselt tahtlikkust ja kindlat eesmärki, milleks võib olla näiteks ülestunnistuse saamine. Lisaks peab väärkohtlemine põhjustama väga tõsiseid ja julmasid kannatusi. EIK on leidnud, et Palestiina riputamine, kus isik riietatakse lahti ja riputatakse seljataha seotud kätega üles on piinamine, sest antud tegu võib pidada oma olemuselt eriti julmaks ning selline tegevus eeldab tahtlust, kuna vajab teatavat ettevalmistust. Ka juhul kui politseiametnik peksis vahistatud araabia päritolu narkodiilerit päevade viisi, alandas teda politseinike rivi vahelt alasti läbijooksimisega, kus igaüks võis teda lüüa, tema suhtes kasutati seksuaalset vägivalda, tema peale urineeriti ja tehti muid jõledusi leidis kohus üksmeelselt, et kasutatud füüsiline ja vaimne vägivald põhjustas sügavat valu ja kannatust, mistõttu tuleb tegu kvalifitseerida piinamisena.

Ebainimlik ja alandav kohtlemine erineb piinamisest ennekõike tugevusastme poolest, olles piinamisest nõrgem. Ebainimlik ja alandav kohtlemine viitab väärkohtlemisele, mis ei pea olema toime pandud kindla eesmärgiga, kuid väärkohtlemine peab olema tahtlik. Kohus loeb väärkohtlemise ebainimlikuks kui see oli ettekavatsetud, kestis mitmeid tunde järjest ja põhjustas kas kehalise vigastuse või intensiivseid hingelisi kannatusi. Väärkohtlemine on alandav kui see alandab või alavääristab isikut, näidates välja austuse puudumist või vähendab isiku inimväärikust või põhjustab hirmutunnet, ängistust või alaväärsust, mis murrab isiku moraalse ja psüühilise vastupanu. Piisab sellest, kui isik tunneb ennast enda silmis alandatuna. Selleks, et kohtlemine oleks ebainimlik või alandav, peab sellega kaasnev kannatus või alandatus igal juhul ületama vältimatu kannatuse või alandatuse taseme.

Väärkohtlemise keeld laieneb ühetaoliselt kõigile isiku vabaduse piiramise vormidele ja ei tee vahet millisel põhjusel isiku vabadust piiratakse. Kuigi täielikud läbiotsimised võivad puhuti vajalikud olla vangla julgeoleku tagamiseks või korratuste või kuritegude ennetamiseks, tuleb need läbi viia sobival viisil ja need peavad olema õigustatud. Muuhulgas on kohus lugenud läbiotsimise alavääristavaks kui kinnipeetav oli kohustatud lahti riietuma naissoost

¹²⁵ RKHKo 3-3-1-95-08.

vanglaametniku juuresolekul ning tema suguorganeid ja toitu katsuti paljaste kätega ning kui läbiotsimine viidi läbi nelja valvuri ees, kes kinnipeetavat mõnitasid ja sõimasid. Ohjeldusmeetmeid ei tohi kunagi kohaldada karistusena, vaid pigem enesevigastamise või teistele isikutele või vangla julgeolekule tõsise ohu vältimiseks.

Lisaks kuulub väärkohtlemise kaitsealasse ka võimuorganite poolt tekitatud vaimsed kannatused. Selles osas on EIK teinud palju lahendeid seoses isikute kadumisega. Sellisel juhul on riigil kohustus uurida sündmuse asjaolusid sealhulgas abistada kadunud isikute lähedasi nende püüdlustes tõde välja selgitada. Artikkel 3 alusel saab rikkumise ohviteks pidada ametivõimude poolt kinni peetud ning seejärel kadunud isikute sugulasi, kuna teadmatus on põhjustanud neile kannatusi ja ängistust. Samas on EIK seisukohal, et olukord, kus kaebaja perekonnaliikmed saavad rünnakus silmapilkselt surma ei ole võrreldav olukorraga, kus isikud on pidanud aastaid elama teadmata oma kadunud perekonnaliikmete saatust.

Ebainimliku kohtlemise alla kuuluvad ka halvad kinnipidamistingimused. Näiteks on EIK oma praktikaga loonud normi, et isiklik ruum kinnipidamiskambris alla 3 m² on iseenesest ebainimlik kohtlemine. Kinnipidamistingimused, iseäranis ülerahvastatus, ebapiisav ventilatsioon, üksluine režiim ja halvad hügieenitingimused, olid piisavad, põhjustamaks sellise tõsidusastmega kannatusi ja raskusi, mis ületasid kinnipidamisega kaasnevate kannatuste vältimatu taseme. Riigikohtu praktika kohaselt tuleb kinnipidamistingimuste hindamisel arvesse võtta kinnipidamistingimuste kumulatiivset mõju ja ajavahemikku, mille jooksul isikut konkreetsetes tingimustes peeti. Isiku õiguste rikkumise ulatuse ja võimaliku kahjunõude hindamisel on tähtis silmas pidada, et kinnipidamisasutuse mittenõuetekohased tingimused võivad eraldi võetuna olla mõjult mõõdukad, kuid kogumis kahjustada isiku õigusi ja vabadusi olulisel määral. Inimväärikust alandavaks saab pidada isiku selliseid kannatusi, mis ületasid kinnipidamisega kaasnevate kannatuste vältimatu taseme. Vaheseinteta tualeti kasutamine ei ole iseenesest kinnipeetava inimväärikust alandav.

4. RIIGI KOHUSTUSED SEOSSES PIINAMISE JA EBAINIMLIKU KOHTLEMISE KEELUGA

EIÕK liikmesriigid on endale konventsiooni artikliga 1 võtnud kohustuse tagada kõikidele isikutele nende jurisdiktsiooni all põhiõigused ja vabadused. Põhiseaduse § 13 kohaselt on igal inimesel õigus riigi ja seaduse kaitsele. See tähendab, et liikmesriikidel on kohustus tagada kõikidele isikutele kaitse piinamise või ebainimliku kohtlemise eest. Vastav kohustus hõlmab endas sammude astumist selleks, et hoida ära kõik võimalikud piinamise ja ebainimliku kohtlemise juhtumid ning nende ilmnemisel rakendada kõiki meetmeid toimuva väljaselgitamiseks ning süüdlase karistamiseks.¹²⁶ Riik peab piinamisjuhtude ilmnemisel läbi viima tõhusa menetluse. Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld toob riigile kaasa ka negatiivse kohustuse hoiduda sammudest, mis võiks olla käsitletavad piinamise või ebainimliku kohtlemisena.¹²⁷

Asjas *Dordevic vs Horvaatia*¹²⁸ on kaebajateks raske puudega poeg ja tema ema. Kaebusega kohtu poole pöördusid nad kuna nende meelest ei taganud ametivõimud neile piisavalt kaitset naabruskonna laste ahistamise eest. Esimest kaebajat ahistasid naabruskonna lapsed nii füüsiliselt kui vaimselt ning on leidnud kinnitust, et kaebaja kannatas ahistamise käes mitmel korral pika perioodi jooksul. Asja vaagides märkis kohus, et taolistel juhtumitel peaks tavapäraselt piisama kriminaalõiguslikest karistustest süüdlaste suhtes. Kuid antud juhtumil olid enamus süüdlastest ise alla 14 aastased lapsed, kelle suhtes kohaliku karistussüsteemi järgi ei saa kriminaalkaristusi kohaldada. Veelgi enam võib olla, et antud juhtumi juures ei pruugi iga indiviidi tegevus anda välja kriminaalsüütegu, kuid kogumis on selline teguviis vastuolus artikli 3 nõuetega. Seega peab antud juhtumit eraldama nendest kaasustest, kus kohus ei ole täitnud oma kriminaalõiguslikku kohustust süüdlased kriminaalvastutusele võtta ja läbi viia efektiivne, põhjalik ja erapooletu uurimine. Antud juhul heitis kohus riigile ette vähest huvi väärkohtlemise lõpetamiseks, isegi kui perekond oli mitmel korral ametivõimude poole pöördunud. Kuigi nii politsei kui ka kool rääkisid juhtumist nii süüdlaste kui ka nende vanematega, ei näidanud riik välja piisavalt huvi asja lahendamiseks. Näiteks ei kaasatud probleemi lahendamisse sotsiaaltöötajaid ja vastavaid eksperte, kes oleksid osanud anda soovitusi ja töötanud koos väärkohtlejatega. Samuti ei pakutud väärkohtlemise ohvrile

¹²⁶ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 18/6.

¹²⁷ Ü.Madise jt (toimet). PõhiSK § 18/6.

¹²⁸ EIKo 24.07.2012, 41526/10, *Dordevic vs Horvaatia*.

olukorraga toimetulemiseks nõustamist. Seega leidis kohus, et riik ei võtnud kõiki vajalikke abinõusid väärkohtlemise ärahoidmiseks ja sellega on mindud vastuollu artikliga 3.

2001. aastal oli üldkogul lahendada juhtum, kus kaebajateks olid ühe pere lapsed, kes leidsid, et riik ei ole suutnud neid kaitsta ebainimliku ja alandava kohtlemise eest, mis seisnes selles, et riik ei olnud neid oma vanemate juurest õigel ajal ära võtnud, kuigi nende elamistingimused olid aastate jooksul äärmiselt viletsad ning lapsed olid oma vanemate poolt hooletusse jäetud.¹²⁹ Lapsed eemaldati ema hoole alt alles 1992. aastal pärast seda kui ema nõudis, et lapsed paigutataks vastavasse hooldusasutusse, sest tema ei saa enam lastega hakkama, ähvardades, et kui lapsi temalt ära ei võeta, siis ta peksab neid. Kuigi esimesed märgid laste väärkohtlemisest jõudsid kohalike võimuorganite tähelepanu alla juba 1987. aastal, pärast mida arutati korduvalt, et lapsed peaks mujale paigutama, kuid ometi seda ei tehtud. Kohus ei pidanud vajalikuks asja pikalt arutada, vaid leidis tõendite pinnalt, et tegemist on laste väärkohtlemisega. Lapsi läbi vaadanud psühhiaatrid leidsid, et lapsed kogesid oma kodus nelja ja poole aasta jooksul midagi kohutavat. Muuhulgas ei antud neile piisavalt süüa ja lapsed pidid prügikastist süüa ostma, neid hoiti kodus lukustatud ukse taga, nende magamisasemed ligunesid uriinis, terve elamine oli väga räpane, lapsed roojasid oma toas ja viskasid väljaheiteid vastu toa akent jne. Kohus leidis, et riiklik süsteem ei suutnud lapsi kaitsta neile osaks langenud tõsise pikaajalise hüljatuse ja väärkohtlemise eest ja sellega rikuti artikkel 3-e.

Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artikkel 3 kaitsealasse kuulub ka väärkohtlemise keeld menetluslikust aspektist. EIÕK artikli 13 kohaselt on igaühel, kelle käesolevas konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud, õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks riigivõimude ees ka siis, kui rikkumise pani toime ametiisik. EIK on oma lahendites lisaks sisulisele rikkumisele hinnanud ka riigi tegevust väärkohtlemise juhtumite uurimisel.

Lahendis *El-Masri v Endine Jugoslaavia*¹³⁰ Vabariik Makedoonia leidis kohus, et riigi poolt läbi viidud menetlust ei olnud piisavalt efektiivne, et tuvastada ja karistada neid isikuid, kes väidetavad teod toime panid. Samuti ei olnud menetlus piisavalt efektiivne, et tuvastada sündmuse tõesed asjaolud. Seetõttu leidis kohus, et tegemist on konventsiooni artikkel 3 rikkumisega menetluslikust aspektist. Riik ei olnud suutnud tagada asjaolude uurimiseks piisavalt tõhusat menetlust.

¹²⁹ EIKo 10.05. 2001, 29392/95, *Z jt vs Ühendkuningriigid*.

¹³⁰ EIKo (viide 78).

Asjas *Julin vs Eesti*¹³¹ kordab EIK, et kui isik esitab riigiorganile kaebuse selle kohta, et riigiasutused on teda konventsiooni artiklit 3 rikkudes väärkoheldud, nõuab see säte, koostoimes riigi üldise kohustusega konventsiooni artikli 1 alusel, et läbi tuleb viia tõhus ametlik uurimine. Tõsiseid väärkohtlemise süüdistusi tuleb uurida põhjalikult. Ametivõimud peavad tegema tõsiseid jõupingutusi, et selgitada välja, mis juhtus, ning nad ei tohi tugineda kiiretele või põhjendamatutele järeldustele, et lõpetada uurimine või teha nende alusel oma otsus. Lahendis *Korobov vs Eesti*¹³² märgib kohus, et Eesti ametivõimud ei üritanud hankida täiendavaid tõendeid kas siis kaebajate isiklikult ülekuulamisega, et saada üksikasjalikumat teavet nende versiooni kohta sündmustest lisaks nende kirjalikele kaebustele, või kahe kaebaja poolt nimetatud tunnistajate ülekuulamisega. Samuti ei nähtu, et ametivõimud oleksid otsinud mis tahes lisateavet sündmuste kohta muudest võimalikest allikatest, nt politseitoimikutest või sündmustest tehtud fotodelt või videosalvestustest. Selles valguses ei olnud kohus piisavalt veendunud, et ametivõimud tegid mõistlikke pingutusi tõendite kogumiseks käesolevas asjas, mistõttu on rikutud artiklit 3 menetluslikult. Riigisisised ametivõimud ei viinud antud asjas läbi tõhusat ja erapooletut uurimist.

Lisaks rikkumise tuvastamisele ning tõhusa menetluse läbiviimisele on piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu garantiiks ka õiglane hüvitis. Ka hüvitise suurus on kohtute hinnangu küsimus, kuid mitte iga rikkumisega ei pea kaasnema rahaline hüvitis. Subsidiaarsuse printsiibist lähtudes peaks esmane lahendus väärkohtlemise juhtumitele tulema riigisisestest kohtuinstantsidest, seetõttu peaks ka riigisisene kohus olema see, kes mõistab vajadusel ohvrile hüvitise. Hüvitise maksmist näeb esmalt ette PS § 25 sätestades, et igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Riigikohus on oma lahendis¹³³ analüüsinud PS vastava sätte eesmärki ning leidnud, et selleks ei ole moraalse kahju tingimusteta ja üksnes rahaline hüvitamine, vaid mittevaraline kahju võib olla heastatav ka teiste vahenditega, näiteks vabandamisega kannatanu ees. Lisaks on kahju hüvitamise õigus ette nähtud riigivastutuse seaduses, mille § 7 lg 1 alusel on isikul, kelle õigusi on avaliku võimu kandja õigusvastase tegevusega avalik-õiguslikus suhtes rikkunud (edaspidi *kannatanu*), õigus nõuda talle tekitatud kahju hüvitamist, kui kahju ei olnud võimalik vältida ega ole võimalik kõrvaldada käesoleva seaduse §-des 3, 4 ja 6 sätestatud viisil õiguste kaitsmise või taastamisega. Mittevaralise kahju korral rakendub

¹³¹ EIKo (viide 99).

¹³² EIKo 21.07.2011, 39598/03, *Korobov vs Eesti*.

¹³³ RKHKo 3-3-1-27-02.

täiendavalt RVastS § 9 lg-s 1 mis ütleb: "füüsiline isik võib nõuda mittevahalise kahju rahalist hüvitamist süüliselt vääriluse alandamise, tervise kahjustamise, vabaduse võtmise, kodu või eraelu puutumatusse või sõnumi saladuse rikkumise, au või hea nime teotamise korral." Sama paragrahvi lg 2 kohaselt hüvitatakse mittevahaline kahju proportsionaalselt õiguserikkumise raskusega ning arvestades süü vormi ja raskust. Kuigi vastav säte ei viita otseselt piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu rikkumisel tekitatud kahju hüvitamisele, on see siiski vastava sättega hõlmatud, kuivõrd piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu kaitsealaks on inimväärilus. Siiski ei kaasne iga väärkohtlemisega kahjuhüvitis automaatselt, vaid seda saab hinnata iga üksikjuhtumi pinnalt, kas on täidetud seaduses sätestatud eeldused. Ka hüvitise suurus on hinnanguline küsimus, mille määrab kohus talle esitatud tõendite pinnalt.

Riigikohus on leidnud, et hindamaks kahju hüvitamise õigustatust tuleks vastata järgnevatele küsimustele:

- kas isikule on õigusvastase akti või toiminguga põhjustatud hingelisi või füüsilisi kannatusi, mis on käsitletavad mittevahalise kahjuna;
- kas kahju on tekitatud õigusvastaselt, rikkudes kannatanu õigusi;
- kas kahju tekitanud avaliku võimu kandja on kahju tekitamises süüdi;
- kas mittevahalise kahju tekitamist ei ole võimalik efektiivselt ja piisavalt heastada muude õiguskaitsevahenditega kui rahaline hüvitis.¹³⁴

Kuna RVastS § 9 lg 1 näeb ette kahjuhüvitise vääriluse alandamise eest on kohtute sisustada jäänud ka vääriluse mõiste. Riigikohus on leidnud, et Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohtadest saab lähtuda inimvääriluse alandamise mõiste sisustamisel RVastS § 9 lg 1 tähenduses.¹³⁵ Mittevahalise kahju hüvitamine on õigustatud näiteks juhul, kui kinnipeetava käeraudadega fikseerimine oli pikaajaline, talle ei võimaldatud tualetti ja ta jäi ilma lõunasöögist. Riigikohus on jätnud kinnipeetava riigilõivust vabastamise taotluse rahuldamata, kuna kaebuse faktiline ja õiguslik põhjendus ei veennud kohtuid, et ebameeldivused, mida kaebaja pidi taluma seoses läbiotsimistega, oleksid ületanud piiri, mis eristab läbiotsimisega kaasnevaid ebamugavusi piinavast, julmast või väärilusest alandavast kohtlemisest.

Kuigi väärkohtlemise eest makstava kahjuhüvitise määramine on eelkõige siseriiklike kohtute kohustus, näeb ka EIÕK ette teatud võimalused hüvitise riigilt väljamõistmiseks. EIÕK artikli

¹³⁴ RKHKo 3-3-1-27-02.

¹³⁵ RKHKo 3-3-1-93-09.

41 kohaselt võib EIK vajadusel määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse juhul kui kohus leiab, et konventsiooni või selle juurde kuuluvaid protokolle on rikutud ja Kõrge Lepinguosalise siseriiklik õigus lubab ainult osalist hüvitust. Ka siin on jäetud kohtutele suur kaalutlusruum nii hüvitise kohaldamise kui ka hüvitise suuruse osas.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö uurimisobjektiks oli piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu kaitseala ulatus RK ja EIK lahendite käsitluses. Piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld on üks demokraatliku õigusriigi kõige fundamentaalsematest õigustest, mis on osa nii tavaõigusest kui ka positiivsesse õigusesse inkorporeeritud. Kuigi piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld hõlmab endas nii füüsilise, kui ka vaimse väärkohtlemise, ei ole selle laiemat kohaldamisala õiguslikult piiritletud, mistõttu on siinkohal oluline roll mängida kohtupraktikal. Lisaks käsitles töö inimväärikuse teemat seotuna piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeluga ja uuris, kas inimväärikus on vaid moraalne ja tunnetuslik küsimus, või on see õiguslikult kaitstav iseseisev põhiõigus.

Inimväärikuse teemat käsitleti antud töö raames seetõttu, et piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu kaitseala hõlmab inimväärikust. Kuigi inimväärikuse, kui kõigi põhiõiguste alusväärtus on kirja pandud rahvusvahelistes ja ka siseriiklikes õigusaktides, on tegemist siiski pigem õiguse üldpõhimõtte ja mitte kirjapandud õigusega. Kuigi teatud juhtudel on inimväärikus ka iseseisvalt kaitstav õigus, millele viitab ka RvastS § 9, mille alusel on isikul õigus nõuda väärkuse alandamise eest rahalist hüvitist. Ka Saksamaa konstitutsioonis on inimväärikus olulisel kohal ning näeb ette lausa riigi kohustuse selle tagamisel. Inimväärikusele kui õiguse üldpõhimõttele viitab selle lai määratlus ning ka fakt, et olles kõigi teiste põhiõiguste ja vabaduste alusväärtuseks on tegemist piiramatuga õigusega. Inimväärikus on niivõrd oluline väärtus, et see on hõlmatud pea kõigi teiste põhiõiguste kaitsega. Inimväärikus on vabadusõiguste alus ning iga vabadusõigus kujutab endast inimväärikuse aluspõhimõtte mõne aspekti väljendust.

Õigus mitte olla piinatud on üks olulisemaid inimõiguseid. Piinamine ei alanda mitte ainult piinatavat, vaid ka teo toimepanijat. Kuigi piinamise ja ebainimliku kohtlemise keeld on laialt tuntud, ei ole ometigi õigusaktides selle määratlust lahti mõtestatud. Piinamise kõige laialdasem mõiste on kirjas piinamisvastases konventsioonis, millist kasutavad oma lahendites nii EIK kui ka RK.

Piinamine ja ebainimlik kohtlemine on absoluutne keeld. Sellele viitab vastava keelu *ius cogens* normi staatus Viini konventsiooni alusel, samuti on see otsesõnu kirja pandud EIÕK artiklis 15 ja ka piinamisvastases konventsioonis. Kui näiteks õigus elule või perekonnale on õigused, millest riik võib teatud juhtudel piiranguid seada, siis piinamise keeld on piiramatu

õigus, millele ei või seada piiranguid ka terrorismi ja rahva julgeolekut ohustavate hädaolukordade korral. See on tõsiasi, mida 21. sajandit raputanud sündmuste najal meeles pidada. Võitlus terrorismiga on küll iga riigi prioriteet ning hõlmab endas kohustuse kaitsta oma elanikke selliste rünnakute eest, kuid ei tohi unustada, et inimväärikus on oluline väärtus ning üksikisiku väärikus kaalub sellistes olukordades üle grupi ja riigi õigused. Ilmselt ei ole juhuslik, et piinamise keeld on absoluutne ka sellest vaatenurgast, et oluliselt keerulisem on paika panna õigusliku piinamise reegleid, kui reguleerida näiteks isikult vabaduse võtmist. Jällegi peab tõdema, et piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu kaitsealaks oleva inimväärikuse tagamine on riigi oluliseks ülesandeks ning iga väärkohtlemisega kaasneb paratamatult isiku väärituse alandamine. Seetõttu ei saa lubatav olla ka näiteks ütluste andmisel piinamisega ähvardamine, kuna ka see tekitab isikus hirmutunnet ning riivab tema väärikust.

Kohtute seisukohtade kohta on lühikesed ülevaated tehtud töö punktides 2.4 ja 3.3, kuid siinkohal tasub üle korrata olulisemad järeldused, mis kohtupraktika analüüsist välja tulid. Hindamaks kas väärkohtlemine kuulub piinamise ja ebainimliku kohtlemise kaitsealasse on EIK välja töötanud nn miinimum raskusastme kontrolli, mille kohaselt peab kohtlemine ületama teatava raskusastme, et seda lugeda väärkohtlemiseks. Miinimum raskusastme hindamise juures võetakse arvesse väärkohtlemise kestust, selle füüsilist ja vaimset toimet, mõnel juhul ka ohvri sugu, vanust ja tervislikku seisundit. Artikkel 3 kaitsealas on väljasaatmised ja väljaandmised teise riiki, kuivõrd väljasaatev riik peab olema veendunud, et isikut ei oota teises riigis ees piinamine või ebainimlik kohtlemine. Siinjuures peab väljasaatev riik arvestama ka üldist inimõiguste olukorda vastuvõtvas riigis. Teatud erandlikel juhtudel on keelatud ka raskelt haige isiku väljasaatmine, kui on piisavalt tõendatud, et tema tervislik või vaimne seisund selle tõttu tõsiselt halveneks. Ka kinnipidamistingimused peavad olema inimväärikust austavad ja siinjuures ei ole oluline, kas tegemist on vangla, arestimaja või hoolekandenasutusega, igal juhul on isik allutatud riigi võimule.

Oluline on vahet teha piinamisel ja ebainimlikul kohtlemisel, kuivõrd isikule osaks langevate kannatuste osakaal on erinev. Piinamine kujutab endast tõsiste, julmade ja ebainimlike kannatuste tekitamist, mille eesmärgiks on ülestunnistuse saamine, kättemaks vmt ning tegu on toime pandud tahtlusega. Ebainimlik kohtlemine kujutab endast isikule osaks saavat alandust, millel ei pruugi olla kindlat eesmärki. Ka isiku vaimsed kannatused võivad välja anda väärkohtlemise mõõdu. Seoses perekonnaliikme kinnivõtmisega võimuorganite poolt ning seejärel teadmata kadunuks jäämine tekitab perekonnaliikmetes stressi ja kannatusi, kuna

nad peavad aastaid elama teadmatuses, mis nende lähedastega on juhtunud. Ka riigi tegevusetus isikute abistamisel, kes soovivad lähedaste kadumise ja surma asjaolusid välja selgitada, võib kujutada ebainimlikku kohtlemist.

Lisaks on riigil kohustus tagada kaitse piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu eest. Vastav kohustus hõlmab nii negatiivse kohustuse hoiduda sellistest tegudest, kui ka positiivse kohustuse väärkohtlemise juhtumite põhjalikuks uurimiseks ning süüdlaste väljaselgitamiseks. Väärkohtlemise juhtumite uurimine peab olema tõhus ka sisuliselt ning mitte pelgalt paberil. Siinjuures võib riik vastutada ka eraõiguslike isikute tegevuse eest, kui ta ei ole suutnud piisava põhjalikkusega välja selgitada toimunu asjaolusid, või on tegevusetusega põhjustanud väärkohtlemise jätkumise.

Nii Eesti õiguskorra kui ka rahvusvahelise õiguse põhimõtete kohaselt on väärkohtlemise ohvriks langenud isikul õigus õiglasele kahjuhüvitisele seoses läbielamistega. Vastav õigus ei ole siiski automaatselt kohaldatav ning eeldab iga üksikjuhtumi põhjalikku analüüsimist, kuna kahju kõrvaldamiseks ei ole rahaline hüvitis ainuke vahend, teatud juhtudel piisab ka näiteks vabandamisest või rikkumise tuvastamisest. Esmalt peaks hüvitise väljamõistmisega tegelema siseriiklik kohus. EIK-il on õigus asja läbivaatamisel hinnata, kas riigilt väljamõistatud hüvitis on rikkumise raskusastet arvestades piisav ning juhul kui kohus leiab, et see ei ole piisab, siis saab EIK täiendava hüvitise riigilt välja mõista. Igal juhul peab hüvitis olema kooskõlas väärkohtlemise raskusega.

Tasub üle korrata, et hindamaks kas tegemist on piinamise või ebainimliku kohtlemisega või mitte, on kohtutele jäetud märkimisväärselt suur kaalutlusruum. Kohtupraktika analüüsi tulemusel saab järeldada, et EIK eksisteerimise aastate jooksul on välja kujunenud kindel praktika ja hindamiskriteeriumid, mis aitavad nii EIK-il endal kui ka riigikohtul tuvastada piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu rikkumisi. Mis iseenesest peaks mõjuma ka ennetavalt riikide käitumisele seoses ametivõimude tegevusega.

Prohibition Against Torture and Degrading Treatment in the Case Law of European Court of Human Rights and the Supreme Court of Estonia. Question of Human Dignity.

SUMMARY

Prohibition against torture and degrading treatment hasn't always been forbidden and during most of the history torture has been one of the interrogation tactics in criminal procedure. It wasn't until the Second World War that the international community started to ban torture and degrading treatment conducted by the public authority. Nowadays there are several international treaties that prohibit torture and degrading treatment. The most important in the present context is European Convention for the Protecting of Human Rights and Fundamental Freedoms. Article 3 of the convention stipulates that no one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment. The corresponding prohibition in the Estonian Constitution is § 18, which says no one may be subjected to torture or to cruel or degrading treatment or punishment. Prohibition of torture and inhuman treatment enshrines one of the most fundamental values of democratic societies. Therefore it is also an absolute prohibition. Even in the most difficult circumstances, such as the fight against terrorism and organised crime, torture and inhuman or degrading treatment is prohibited in absolute terms.

The aim of the Master thesis is to analyse the case law of European Court of Human Rights and the Supreme Court of Estonia and to find out how these two courts interpret torture and degrading treatment. And also to study the essence of human dignity as a core value of human rights. Every human right is an expression of human dignity. Although many international treaties speak of inherent dignity, they do not give it an individual meaning. Therefore human dignity isn't a human right by itself but it protects the values of every other basic right.

The analysis of the case law is relevant, because the notion of the prohibition of torture and degrading treatment in the positive law is very wide. Universal declaration nor European convention on human rights open the meaning of torture. The only place where there is a wider concept to the meaning of torture is the Convention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Torture convention).

Article 1 paragraph 1 of the convention stipulates:

For the purposes of this Convention, torture means any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him or a third person information or a confession, punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity. It does not include pain or suffering arising only from, inherent in or incidental to lawful sanctions.

The difference between torture and degrading or inhuman treatment is the suffering it causes to the victim. Degrading or inhuman treatment contrary to torture also doesn't have to have a certain purpose. The case law of European Court of Human Rights (ECHR) has established that ill-treatment must attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of article 3 of the convention. The assessment of this minimum is, in the nature of things, relative; it depends on all the circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical or mental effects and, in some cases, the sex, age and state of health of the victim, etc. The distinction between torture and inhuman treatment derives principally from a difference in the intensity of the suffering inflicted.

The case law of ECHR that concerns article 3 is very wide. In the case law of the Supreme Court of Estonia there has not been any torture case, most of the judgments are in the field of inhuman treatment and most of them about poor detention conditions. The Supreme Court of Estonia has however stipulated that in assessing the probable violation of prohibition of torture and inhuman treatment the court can take into account the case law of ECHR.

According to the Torture convention no state can expel, return or extradite a person to another state where there are substantial grounds for believing that the person may be in danger of being subjected to torture. In determining whether there are such grounds, the competent authorities shall take into account all relevant considerations including, where applicable, the existence in the state concerned of a consistent pattern of gross, flagrant or mass violations of human rights. In the case of *N v United Kingdom* (27.05.2008, 26565/05, *N v United*

Kingdom) the ECHR has found that aliens who are subject to expulsion cannot in principle claim any entitlement to remain in the territory of a state in order to continue to benefit from medical, social or other forms of assistance and services provided by the expelling state. The fact that the applicant's circumstances, including his life expectancy, would be significantly reduced if he were to be removed from the state is not sufficient in itself to give rise to breach of Article 3. The decision to remove an alien who is suffering from a serious mental or physical illness to a country where the facilities for the treatment of that illness are inferior to those available in the state may raise an issue under Article 3, but only in a very exceptional case, where the humanitarian grounds against the removal are compelling.

According to the article 1 of the convention states shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention. Therefore states have an obligation to secure the protection against torture and inhuman treatment. The obligation contains the negative obligation to refrain from such treatment and in the case on ill-treatment state must guarantee a thorough and effective investigation and to find out the offender. The investigation of the cases of ill-treatment must be effective also in essence and not only on paper. States can also be responsible for the ill-treatment conducted by a private person if a State hasn't provided effective investigation and remedies in order to stop the ill-treatment from repeating (*ECHR judgment 26.03.2013, 33234/07, Valiulienė v Lithuania; ECHR judgment 16.04.2012, 55508/07 and 29520/09, Janowits and others v Russia, ECHR judgment 24.07.2012, 41526/10, Dordevic v Horvatia.*)

It is also a well known right that in the case where a victim has suffered any damage the damage must be compensated. In light of the present thesis and according to the subsidiarity principle it is the court system of the state that must guarantee effective amends to the victim of ill-treatment. The § 9 subsection 1 of the Estonian State Liability Act stipulates that a natural person may claim financial compensation for non-patrimonial damage upon wrongful degradation of dignity, damage to health, deprivation of liberty, violation of the inviolability of home or private life or the confidentiality of messages or defamation of honor or good name of the person. Corresponding right is also written in the § 25 of the constitution which says everyone is entitled to compensation for intangible as well as tangible harm that he or she has suffered because of the unlawful actions of any person. Only if ECHR finds that there has been a violation of the Convention and if the internal law of the state concerned allows only partial reparation to be made, the court can afford just satisfaction to the injured party.

The right to the just compensation however isn't a right that is automatically applicable. The courts have a wide range in assessing whether the ill-treatment has caused a person such a damage that he has the right to compensation. Non-pecuniary damage is applicable only in the case where any other form of right doing is unjustifiable, for example when the court finds that the damage cannot be undone by mere finding of a violation.

To sum it up it can be concluded that because the prohibition of torture and inhuman treatment has such a wide meaning, it is the courts job to assess case by case whether a certain treatment reaches the threshold of ill-treatment. However there has over the years been established by the ECHR and the Supreme Court of Estonia certain case law concerning the applicability of prohibition of torture and inhuman treatment. This case law makes it easier for the courts to assess certain ill-treatments and should also be preventive to the states.

KASUTATUD KIRJANDUS

Üldine

1. H.O. Agarwal. International Law and Human Rights. Central law publications, 2005.
2. M.Borowski. Ad rem ja ad acta. Põhiõigused ja inimõigused. M.Ernits (tõlk.). - Juridica 2001/1.
3. G.Collste. Is Human Life Special. Religious and philosophical perspectives on the principle of human dignity. Bern : Peter Lang AG, 2002.
4. P.Van Dijk, G.J.H van Hoof. Theory and practice of the European Convention on Human Rights. Haag 1998.
5. C.Foley. Combating Torture. A Manual for Judges and Prosecutors. Arvutivõrgus: http://www.essex.ac.uk/combatingtorturehandbook/manual/1_content.htm#1 (12.04.2013).
6. R.Hanski ja M.Suksi, toimet. Rahvusvahelised inimõigused ja nende kaitse. Sissejuhatav käsiraamat. Turku 2001.
7. E.Hilgendorf. Piinamine õigusriigis. - Juridica 2004/10.
8. M.Kiviorg, K.Land ja H.Vallikivi. Rahvusvaheline õigus. Juura 2010.
9. D.Kretzmer ja E.Klein (toimet). The Concept of Human Dignity in Human Rights Discourse. Kluwer Law International: Haag 2002.
10. U.Lõhmus (koost). Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: SA Iuridicum, 2003.
11. Ü.Madise jt (toimet). Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj, 3. vlj. Tallinn: Juura, 2012.
12. R.Maruste. Konsitutsionalism ning põhiõiguste ja- vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
13. R.Maruste. Väärkohtlemise käsitus Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas. - Juridica 2003/2.
14. J.Rehman . International Human Rights Law. Longman, 2003.
15. H.Vallikivi. Põhiõiguste- ja vabaduste piiramise seadusliku aluse põhimõttest. - Juridica 1997/ 5.

Muu kirjandus

1. Dialogue between judges. European Court of Human Rights. Council of Europe. 2008. Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D6DA05DA-8B1D-41C6-BC38-36CA6F864E6A/0/DIALOGUE_2008_EN.pdf (17.04.2013).
2. Eesti viies aruanne piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastase konventsiooni täitmise kohta. Arvutivõrgus: http://www.vm.ee/sites/default/files/CAT_Replies_of_Estonia.pdf (12.04.2013).
3. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite statistika. Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2B783BFF-39C9-455C-B7C7-F821056BF32A/0/TABLEAU_VIOLATIONS_EN_2011.pdf (22.04.2013)
4. Inimõiguste keskuse aruanne "Inimõigused Eestis 2011." Arvutivõrgus: <http://humanrights.ee/inimõiguste-aruanne-2/inimõigused-eestis-2011/piinamise-ebainimlikult-voi-alandavalt-kohtlemise-ja-karistamise-keeld/> (27.04.2013).
5. Justiitsministeeriumi statistika. Registreeritud kuritegevus Eestis 2003-2012. Arvutivõrgus <http://www.just.ee/57886> (27.04.2013).
6. Piinamisvastase komitee kolmekümne üheksas istung, Genf, 23.11.2007. Piinamisvastase komitee soovitused Eesti neljanda aruande kohta. Arvutivõrgus: http://web-static.vm.ee/static/failid/407/piinamisvastase_komitee_sovitused_EST.pdf (12.04.2013).
7. Report to the Estonian Government on the visit to Estonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 9 to 18 May 2007. Strasbourg 19. aprill 2011. Arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2011-15-inf-eng.pdf> (30.04.2013).
8. The Orthodox Declaration of Human Rights. Declaration on Human Rights and Dignity. The Tenth World Russian People's Council, april 6th 2006. Arvutivõrgus: http://www.pravoslavieto.com/docs/human_rights/declaration_ru_en.htm (30.04.2013).
9. Õiguskantsleri 2011. aasta tegevuse ülevaade. Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/ylevaade_2011_qr.pdf (27.04.2013).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

1. Eesti Vabariigi Põiseadus. RT I, 27.04.2011, 2.
2. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 1996, 11, 34.
3. Karistusseadustik. RT I, 17.04.2013, 8.
4. Kohtute seadus. RT I, 29.12.2012, 7.
5. Kriminaalmenetluse seadustiku (RT I, 21.12.2012, 10)
6. Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsioon. RT II 1996, 36, 132.
7. Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon. RT II 2006, 26.
8. Rahvusvahelise õiguse Rooma statuut. RT II 2002, 2, 5.
9. Rahvusvaheliste lepingute viini konventsiooni artikkel 53. RT II 1994, 8, 23.
10. Riigivastutuse seadus. RT I, 13.09.2011, 11.
11. Riigivastutuse seadus. RT I, 13.09.2011, 11.
12. Vangistusseadus. RT I, 20.12.2012, 17.
13. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. Kättesaadav välisministeeriumi kodulehel: <http://www.vm.ee/?q=node/12958> (4.05.2013).

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

1. EIKo 13.12.1977, 5310/71, *Iirima vs Ühendkuningriigid*.
2. EIKo 25.04.1978, 5856/72, *Tyrer vs Ühendkuningriigid*.
3. EIK 13.06.1979, 6833/74, *Marckx vs Belgia*.
4. EIK 7.07.1989, 14038/88, *Soering vs Ühendkuningriigid*.
5. EIKo 18.12. 1996, 21987/93, *Aksoy vs Türgi*.
6. EIKo 2.05.1997, 30240/96, *D. vs Ühendkuningriigid*.
7. EIKo 28.07.1999, 25803/94, *Selmouni vs Prantsusmaa*.
8. EIKo 06.02.2001, 44599/98, *Bensaid vs Ühendkuningriigid*.
9. EIKo 10.05. 2001, 29392/95, *Z jt vs Ühendkuningriigid*.
10. EIK 29.04.2002, 2346/02, *Pretty v. the United Kingdom*.
11. EIKo 27.05.2008, 26565/05, *N vs Ühendkuningriigid*.
12. EIK 24.06.2008, 41461/02, *Vladimir Romanov vs Venemaa*.
13. EIKo 02.07.2009, 41653/05, *Kochetkov v Eesti*.
14. EIKo 1.06.2010, 22978/05, *Gäfgen vs Saksamaa*.
15. EIKo 21.01.2011, 30696/09, *M.S.S vs Belgia ja Kreeka*.
16. EIKo 21.01.2011, 30696/09, *M.S.S vs Belgia ja Kreeka*.
17. EIKo 21.01.2011, 30696/09, *M.S.S vs Belgia ja Kreeka*.
18. EIKo 29.03.2011, 23445/03, *Esmukhambetov jt v Venemaa*.
19. EIKo 21.07.2011, 39598/03, *Korobov vs Eesti*.
20. EIKo 17.01.2012, 36760/06, *Stanev vs Bulgaaria*.
21. EIKo 17.01.2012, 12294/07, *Zontul vs Kreeka*.
22. EIKo 17.01.2012, 36760/06, *Stanev vs Bulgaaria*.
23. EIKo 27.03.2012, 56765/08, *Inderbijeva vs Venemaa*.
24. EIKo 10.04.2012, 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09, 67354/09, *Babar Ahmad jt vs Ühendkuningriigid*.
25. EIKo 16.04.2012, 55508/07 ja 29520/09, *Janowits jt vs Venemaa*.
26. EIKo 16.04.2012, 55508/07 ja 29520/09, *Janowits jt vs Venemaa* (asi suunati Suurele Kojale 24.09.2012).
27. EIKo 29.05.2012, 16563/08, 40841/08, 8192/10 ja 18656/10, *Julin vs Eesti*.
28. EIKo 24.07.2012, 41526/10, *Dordevic vs Horvaatia*.
29. EIKo 13.11.2012, 12694/04, *Lacatus jt vs Rumeenia*.
30. EIKo 13.12.12, 39630/09, *El Masri vs Endine Jugoslaavia Vabriik Makedoonia*.

31. EIKo 18.12.2012, 2944/06, 8300/07, 50184/07, 332/08, 42509/10, *Aslankhanova jt vs Venemaa*.
32. EIKo 19.02.2013, 24378/04, *Ciolan vs Rumeenia*
33. EIKo 20.03.2013, 4572/06 ja 5684/06, *Pekaslan jt vs Türgi*.
34. EIKo 26.03.2013, 33234/07, *Valiuliené vs Leedu kohtuotsus*.
35. EIKo 28.03.2013, 10195/08, *Korobov v Eesti*.
36. EIKo 09.04.2013, 33759/10, *Iurcu vs Moldova*.
37. EIKo 16.04.2013, 17299/12, *Aswat vs Ühendkuningriigid*.

Riigikohtu praktika

1. RKKrKo 3-1-1-80-97.
2. RKHKo 3-3-1-27-02.
3. RKHKo 3-3-1-27-02.
4. RKÜKo 3-1-3-13-03.
5. RKPJKo 3-4-1-7-03.
6. RKPSJo 3-4-1-16-05.
7. RKHKo 3-3-1-14-06.
8. RKHKo 3-3-1-2-06.
9. RKHKo 3-3-1-2-06.
10. RKHKo 3-3-1-95-08.
11. RKHKo 3-3-1-95-09.
12. RKHKo 3-3-1-93-09.
13. RKHKo 3-3-1-93-09.
14. RKHKo 3-3-1-11-11.

Saksamaa konstitutsioonikohtu praktika

1. BVerfG, 1 BvR 357/05 vom 15.2.2006, Absatz-Nr. (1- 154), arvutivõrgus
http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20060215_1bvr035705en.html (18.04.2013).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marit Saul

(sünnikuupäev: 23. jaanuar 1988)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Piinamise ja ebainimlik kohtlemise keel Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Riigikohtu praktikas.

Küsimus inimväärikusest,

mille juhendaja on Julia Laffranque,

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni; üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 6. mail 2013.